

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
לך לך
מרחשון ה'תשע"ח ב'שכ"ט
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י
נושאי השיעור:

ביאור הפיסקא המתחילה באות זא"ן בפיוט ברוך אדיר במרומים וכו'.
השלמה בעניין הניגון המתחנן שעושים כשיש במלה תרי טעמי, ומה שייך בקשה
ותחינה בפסוק 'ויבא לו יין וישת'.
מדוע מלמדים את התינוקות וילדי ישראל קודם את האותיות ואח"כ את הניקוד, כגון
אל"ף בקמץ אָ, ולא מיד את צורת האות עם הניקוד.
תשובה לשאלה האם צורת ניקוד האותיות וניגונם ניתנו ע"י משה רבינו לעם ישראל,
כיצד יתכן שישנם חילוקים בשיטת הניקוד, דברי בעל ענף חיים בעניין הניגונים
והנעימות של בני ק"ק תימן יע"א, הערות על הנכתב בספר "כתבים" (ירושלם
ה'תשמ"ט, קאפח. העורך) בעניין זה וראיה לכך שהדרדעים מאמינים רק במה שעיניהם
רואות, תשובה על השאלה דלעיל ודוגמא לכך משינויי צורת הכתב בעם ישראל.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642
שלוחה 6

קול הלשון – 03-6171031

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 421

השיעור מוקדש לעילוי נשמת
מרת שרה זהרה בת מארי חיים סעיד ע"ה,
אמו של ידידנו הרב עזרא גרשי הי"ו
ראש העיר עמנואל.
תנצב"ה

השיעור מוקדש לעילוי נשמת

מרת שרה זהרה בת מארי חיים סעיד ע"ה,
אמו של ידידנו הרב עזרא גרשי הי"ו – ראש העיר
עמנואל, איש חיל רב פעלים, ירבו כמותו בישראל.
בעזרת ה' ב"שבת חנוכה" פר' מקץ, נשבות בעיר
עמנואל ביחד עם משפחות מקהילותינו,
לשבת חיזוק וגיבוש לקראת תחילת עבודות הבנייה
בקריית מהרי"ץ וטקס הנחת אבן הפנה.
ה' יזכנו, להגדיל תורה ולהאדירה, אכ"ר.

**ביאור הפיסקא המתחילה באות זא"ן בפיוט ברוך
אדיר במרומים וכו'.**

**ברוך זוהר העולמים, לו היכולת והרחמים, חי
העולמים רואה נעלמים, ברוך הוא. המחבר
כאן בפיוט 'ברוך אדיר במרומים וכו', באות
זא"ן, משבח את הקב"ה, שהוא 'זוהר
העולמים'.**

אנחנו אומרים לשון כזאת, גם בפיסקת 'אדון
העולמים' לפני ברכות השחר, 'זוהר העולם
חופש כל נעלים'. מסביר מהרי"ץ זיע"א [עץ חיים
דף ה' ע"ב], זוהר העולם. פירוש זוהר, אור ונוגה.
דהיינו, אור מזהיר, זוהר, בולט, מבהיק. כי הוא
יתברך, אורו של-עולם. כעניין [ישעיה ס', י"ט]
וְהָיָה לְךָ יְיָ לְאֹרֶךְ עוֹלָם.

הרי יש 'עולם', ויש 'עולמים'. ישנם הרבה
עולמות. יש למטה, ויש למעלה. וישנם ארבעה
עולמות, שסימן אבי"ע. ר"ת אצילות,
ב'ריאה, יצירה, ע'שיה. וכן כלפי לעתיד לבוא,
לעלם ולעלמי עלמא. כמובן, אנחנו מסבירים
רק את הפשט.

מה פירוש המלים, 'לו היכולת והרחמים'? מה
הפייטן רוצה לומר? חושבני, כי הוא רוצה
לכלול כאן את מדת הגבורה, ביחד עם מדת
הרחמים. המלה 'הרחמים', כתובה במפורש.
ולגבי המלה 'יכולת', הדבר מבואר עפ"י
השלחן ערוך [או"ח סימן ה' סעיף א'], בעניין כוונות
הברכות. כתוב שם, מה מכוונים בעת הזכרת
השם באדנות. כותב הש"ע, יכוין בברכות
פירוש המלות וכו'. ובהזכירו אלהים, יכוין
שהוא תקיף, בעל היכולת ובעל הכחות פלם.

דהיינו, הקב"ה תקיף, חזק, ובעל היכולת, יש
בכוחו לעשות הכל, אף אחד לא מגביל
ומצמצם אותו, יש לו את כל היכולות, כיון
שהוא 'בעל הכוחות כולם'. בסוף הוא רוצה
להסביר, למה אומרים 'אלהים', בלשון רבים?
הרי ישנו כינוי 'אל', בלשון יחיד, או 'אלוה'.
אבל 'אלהים', לשון רבים, אלו כל מיני כוחות
מגוונים, יכול להיות אפילו שהאחד ההיפך מן
השני, הדבר תלוי לפי הצורך. זהו הפירוש,
שהקב"ה הוא 'בעל היכולת'.

**א"כ יוצא, שהמלה 'יכולת', היא כינוי למדת
הגבורה, לשם 'אלהים'.**

זהו מה שהפייטן אומר, 'לו היכולת והרחמים'.
הקדוש ברוך הוא, מצד אחד הוא בעל יכולת,
עם כל הגבורה, ביכולתו לפעול את הכל. ומצד
שני, ישנה את מדת הרחמים שלו.

**ממשיך הפייטן ואומר, חי העולמים, רואה
נעלמים. 'חי העולמים' היינו, כפי שאנו אומרים
בהרבה מקומות, כגון בברכת בורא נפשות, או
בברכת ישתבח. 'חי העולמים'. דהיינו, הקב"ה
מחיה את כל העולמים. העולמות אינם יכולים
לחיות, מבלעדי מישחו שמניע אותם, שנותן
להם את הכוח. כמו שנאמר, וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת
פְּלִמָּה [נחמיה ט', ו']. כתוב שאפילו בזמנינו,
הקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשי בראשית.
זה לא שבבריאת העולם, הקב"ה ברא את
העולם, וזהו. צריך מישחו שיחזיק אותו. לא
מספיק לברוא ולייצר משהו. אפשר לייצר איזה
דבר, אולם לאחר כמה זמן הוא מתבלה. צריך
כל הזמן להחזיק אותו, לתת לו את הכוח.
הקב"ה משפיע בכל יום, 'מחדש בכל יום תמיד
מעשי בראשית'. כל יום ביומו. מה שנברא ביום
הראשון, מקבל את כוחו ביום ראשון. וכן ביום
שני וביום שלישי וכו'. כל יום ביומו, הקב"ה
מחדש את הכוח של אותו היום, בכדי שימשיך
את הקיום שלו. מבלעדי זה, העולם אינו יכול
להמשיך אלפי שנים, מבלי לתת לו את
ההמשך, את החיזוק בכדי שיחזיק מעמד, מבלי
שייחלש וישתנה.**

מדייק דק מן הדק, הוא חושב שזה מפריד. וההגדרה המדויקת, שזה ניגון כעין תחנון ובקשות.

בכל אופן, שאל ידידנו הרב ניר טיירי יצ"ו, מה נאמר לגבי הפסוק, וַיָּבֹא לוֹ יֵינִן וַיִּשָּׁף וּבְרָאשִׁית כִּזְוִי, במלה 'לו', יש תרי טעמים. ובמלה 'יין', ישנה טפחא. הוא שאל אותי על כך באמצע השבוע. מה שייך בקשה ותחינה, בפסוק וַיָּבֹא לוֹ יֵינִן וַיִּשָּׁף?

עניתי לו, בודאי, לא נתכוונתי לפרש את כל הפסוקים אשר מוטעם שם כך. אבל זה מה שכתוב, ואין הכי נמי, צריך לחפש מה היא הבקשה כאן. אבל כיון ששאל, אמרתי לעצמי, שנחפש את התשובה על כך.

ברצוני להקדים ולהביא בפניכם את הכתוב בספר טעמי המקרא, להרב שמואל יהודה הלוי וינפלד, מעיקון"ת ירושלם ת"ו [הוצאת ספרים אשכול, שנת תשמ"א]. הוא כותב שם ב'פתח דבר' [דף י"ב] כך, בעניין קדמות הטעמים והנקודות, הנה כבר נזכרו בספרי הזוהר ובתיקוני הזוהר לרבי שמעון בר יוחאי במקומות רבים, ואין כאן המקום להאריך.

שלא נחשוב, שהטעמים הם משהו מאוחר, כפי שחושבים אנשים הרחוקים ממרכזי התורה, מעומק התורה, מקדושת התורה. תמיד, לגבי כל דבר, יש להם נטייה לאחר אותו.

אבל נעתיק כאן לשון החיד"א ז"ל בספרו "שם הגדולים" וזה לשונו: הספר "טוב טעם" לרבי אליהו המדקדק, על הטעמים, נדפס בשנת רח"צ. ובילדותי ראיתי שאומר שם, וב"מסורת המסורת", דהיינו גם בספרו הנוסף הנקרא בשם מסורת המסורת, שהטעמים והנקודות עשו אותם אחר התלמוד, חכמי טבריה. בגלל שהוא לא ראה, שבגמרא מוזכר עניין הטעמים והנקודות. א"כ, מי עשה זאת? אלא מאי, זה נעשה אחר כך. זאת שיטת כל האנשים הנחשבים 'חוקרים'.

ולגבי המלים, 'רואה נעלמים', זהו על דרך מה שאנו אומרים בפיוט 'בעל הרחמים', חופש כל נעלם. וכנז' לעיל.

ברוך הוא. כך מסיים כל בית ובית מן הפיוט הזה. פותח בברוך, ומסיים בברוך.

השלמה בעניין הניגון המתחנן שעושים כשיש במלה תרי טעמים, ומה שייך בקשה ותחינה בפסוק וַיָּבֹא לוֹ יֵינִן וַיִּשָּׁף?

בסוף השיעור הקודם, לקראת סוף השיעור היתה שאלה, לכן נתחיל כעת בס"ד במה שסיימנו אז. וזה קשור ונמשך עם מה שהקדמנו לעיל לגבי מדת רחמיו יתברך, אשר לו היכולת והרחמים.

דיברנו אז בעניין תרי טעמים, שהניגון העיקרי של זה צריך להיות ניגון של תחנון ובקשה. הבאנו את הפסוק, וַיָּקְרָא לָהּ נֶבֶחַ בְּשִׁמּוֹ [במדבר ל"ב, מ"ב]. 'העולם' עושה זאת, כאילו ישנו טעם טפחא. אין בכך משהו מיוחד. אבל הדבר אינו יכול להיות. כי אם זהו טעם מפריד, היה צריך לבוא אחרי זה דגש. כגון בפסוק, לָמָּה תַעֲשֶׂנָּה כָּה לַעֲבָדֶיךָ [שמות ה', ט"ז]. אם זהו טעם מפריד, אם זה מתנגן כמו טפחא, למה המלה 'כה' היא ברפה, היה צ"ל דגש, 'פה'. על כרחך, שזהו טעם מחבר, טעם 'משרת'.

לכן, זהו אחד מן החיזוקים, למה שאנחנו אומרים, שזה לא נחשב טעם מפריד, אלא טעם משרת. כי אחרת, היה צריך לבוא דגש. שהרי הכלל הוא, בג"ד כפ"ת אחרי אהו"י, אם ישנו טעם מפריד. דחיק, ופסיק, ואתי מרחיק.

אם כן, צריך לעשות ניגון מתמשך, לא מפריד. רק כיון שהניגון נמשך, 'העולם' לא קלט היטב את הניגון, לכן הם עושים ניגון של הפרדה. כפי שלגבי המלה 'לו' בוא"ו, זה לא כפי שישנם החושבים, שצריך לעשות הפרדה. זאת אינה הפרדה, אלא משיכה ועיין שיעור מוצש"ק שמיני ה'תשע"ז. אבל מי שלא שם לב, מי שאינו

דרך אגב, רבי אליהו בחור, היה מדקדק, ובסדר, אבל בסופו של דבר הוכיח סופו על תחילתו, הנכדים שלו יצאו לתרבות רעה, בעוה"ר הם נשתמדו. ולא עוד, אלא שגרמו לשריפת התלמוד ושאר ספרים קדושים, בשנת ה'שי"ג ליצירה. וגם הוא בעצמו, היה מלמד אפילו לגויים תנ"ך לשון הקודש ודקדוקו. קצת רואים שהוא נוטה לדעות זרות. אבל מצד שני, אי אפשר להוציא אותו מן הכלל, כי בסך הכל הוא אכן היה נאמן לתורה. אני רק אומר, כי ישנם 'בסביבה' שלו קצת דברים פגומים ומחשידים. שמו רבי אליהו המדקדק, או רבי אליהו בחור, אשכנזי מארץ איטליה. כך זכורני שהיו טענות עליו.

בכל אופן, אומר על כך החיד"א, ועמו הסליחה, כי הם הלכה למשה מסיני.

חושבני, עלה בדעתי, לסתום את פיהם, כי את אותה הקושיא, הם יכולים היו לשאול גם לגבי הרמב"ם. מישוהו יכול להגיד, וכי ברמב"ם מוזכר באיזה מקום, פתח או חירק וכדו'? או פשטא או אתנחא וכדו'? אין. א"כ, לא היה זה בא רק מאחרי הרמב"ם. הרי הרמב"ם בחיבורו לא מזכיר זאת.

אולם ברור שזה חלום באספמיה. כי מה נגיד על כך, שהרמב"ם בעצמו סובר ובפ"ז מהלכות ספר תורה, שהספר של בן אשר, זהו הספר הכי מוסמך, ושמגיהים עלפיו וכו'. והרי בספר זה של בן אשר, שהיה מאתיים שנה לפני הרמב"ם, כולו מלא טעמים ונקודות, והערות של המוסרה גם על זה.

אלא ודאי, מה שהרמב"ם לא הזכיר זאת, כיון שזהו דבר פשוט וידוע. הרמב"ם לא ראה צורך לדבר על כך, כיון שזה אינו הנושא. מוכרח שזה היה לפניו, אף כי לא ברור ממתי בדיוק. עכ"פ החיד"א כותב, כי הטעמים והנקודות הם הלכה למשה מסיני. וכבר הרחבנו בס"ד על כך פעמים רבות.

ולפום קושטא, נזכרתי אחר כך שעניין הניקוד מובן במה שנזכר עכ"פ ברמב"ם פ"ב מיסודי התורה הלכה י', לגבי הבדל שבין ח'י פרעה, ולאידך גיסא ח'י ה'. ובפ"ב מקרית שמע סוף הלכה ט', לא יחתוך בחי"ת כדי שלא יהא כאומר אי חד יעו"ש. מלבד מה שבאיגרת תימן כתב לסתור את טענת הישמעאלים ששינינו והחלפנו בתורה, כי התורה מקובלת ממזרח העולם ועד מערב, ולא נמצא חילוף אפילו בדקדוקים, ואפילו בין קמץ חטף לשורק וכו'. אם כן אזדא לה ראיתנו. יב"ן.

ממשיך ואומר החיד"א, והוא בכלל מה שאמרו בנדרים דף ל"ז [ע"ב על הפסוק ויקראו בספר וגו']. וכבר ידוע שרשב"י רבו של רבי מחבר המשנה, בתיקוני הזוהר, מדבר נפלאות על הטעמים והנקודות. והאריז"ל בדרושי טנת"א (ר"ת: טעמים, נקודות, תגין, אותיות). ועיין בזוהר ח"ב סוף ד"ה ר"ה. ודוק ואין להאריך.

כעת הוא מביא [שם בספר טעמי המקרא] כך, ובמחברת הערוך לר' שלמה בן פרחון ז"ל, כתב לעניין טעמי המקרא: "שיבין ממנו הקורא את התמיקה, ואת הגערה, ואת התחינה, ואת הכלכול, ואת השאלה וכל דבר.

לדברי המחבר הזה, שהיה קדמון ספרדי, על ידי הטעמים, מבינים מה בלשון 'תמיהה', ומה לא. לפי הניגון, אפשר להבין שישנה כאן תמיהה. וכן מה בלשון 'גערה', שמעירים למישהו בתוקף. וכן מה בלשון 'תחינה', תכף נראה זאת, זה מה שאנו מדברים לגבי תרי טעמי. 'זאת הכלפול'. עוד מעט נראה, מה הפירוש? כתוב כאן 'כלכול' בכ"ף. על המחיה ועל הכלכלה ... 'זאת השאלה, וכל דבר'.

כעת הוא מביא לכך דוגמאות, השאלה, הַיֵּשׁ י"י בְּקִרְבָּנוּ אִם-אֵין [שמות י"ז, ז']. מובן לפי דבריו, שעפ"י הניגון, 'היש יי' זה דרגא, בניגון אפשר להבין שזאת שאלה.

אברהם, וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהֵי אֲדָנִי אֲבִרָהָם
הִקְרָה־נָּא לִפְנֵי הַיּוֹם וגו' [בראשית כ"ד, י"ב], היה
מתלבט קשה, כיון שהוא עצמו רצה את יצחק
עבור בתו, כידוע. ואותו הדבר לגבי אהרן,
וַיִּשְׁחָט [ויקרא ח', כ"ג]. כתוב שהוא ראה דמות
עגל, והוא פחד להתקרב. כך זכורני. או בגלל
שזו היתה שחיטתו הראשונה, ולכן היה מרתת
אולי יטעה וישנה משהו שלא כדיוק, כגון
במחשבתו וכו'. וכמובן יש טעמים נוספים.
'ארוכה מארץ מדה'.

בעל מחברת הערוך מביא [שם] קודם לכן לגבי
הפיוטים, כגון הפיוטים שחיבר רבי יהודה הלוי,
שיש בהם משקלים, אבל הוא מתנגד לכך, כיון
שלפעמים על ידי כך לשון הקודש משתבש.
דיברנו על כך בזמנו [שיעור מוצש"ק בראשית
ה'תשע"ה], כי הפייטנים, בכדי לעשות את הפיוט
לפי המשקל, הם לא כותבים לפי הדקדוק,
מלעיל ומלרע. כגון מה שהזכרנו בזמנו, לגבי
'זאשמתי וארבותי'. או שהם הופכים שוא נח
לשוא נע, וכן ההיפך. לפי הצורך שלהם,
בכתיבת הפיוט. אח"כ הוא מביא, שרבי יהודה
הלוי עצמו התחרט מכך. הוא טוען, אם עניין
המשקלים הוא כ"כ חשוב, א"כ מדוע בתנ"ך,
במקרא, אין את זה? וכי דוד המלך ע"ה, לא
היה יכול לעשות את המשקלים? כגון במזמור
'הודו ליי' כי טוב', חלק מן הפסוקים הם קצרים,
וחלקם ארוכים. למה הוא לא עשה את הכל
אותו הדבר? מדוע הוא לא השווה אותם?

אמר רבי יהודה הלוי, כי הפייטן הולך אחר
המשקל, עושה שמתי במקום שמתי וכו', הוא
מביא עוד כמה דוגמאות, וזה כולו רע, [ר"ל
ותוכן העניין, בעבור התמונה החיצונית וכו'].
ועשה תשובה לפני מותו, שלא יפייט לעולם.
לפני פטירתו, הוא עשה תשובה. אבל, מה
לעשות? זה כבר נתקבל ונתפשט. אחרי שהוא
מת, הוא כבר לא יכול לחבר עוד פיוטים. לפני
שהוא מת, הוא עשה תשובה.

הכלכול, וַיִּתְמַהֲמָה [בראשית י"ט, ט"ז], בטעם
שלו. הדבר אינו מובן.

התחינה, הוא מביא את הפסוק שהזכרנו
מקודם, לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ [שמות ה', ט"ו].
מובן מהניגון, שהוא מתחנן, 'למה תעשה כה
לעבדיך?' הם מתחננים לפרעה, מדוע אתה
מצער אותנו, ומבקש את התבן וכו', כמובא
בסוף פרשת וארא.

את הגערה, הֵהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה [במדבר כ"ג,
י"ט]. הניגון מראה, שמישהו גוער וכועס. בן אדם
לא מקיים את הבטחתו [ועי' פירוש רש"י שם
שהוא לשון תימה, ולאידך גיסא במדרש
תנחומא פרשת וירא אות י"ג, לגבי הפסוק
(בראשית כ"א, א') וַיִּיָּפֶקֶד אֶת שָׂרָה. יב"ן]. וכן
כולם. מן הטעם שלהם תבין, כאילו הנביא
כנגדך מדבר לך פנים בפנים.

כך מביא בעל ספר טעמי המקרא, בשם ספר
מחברת הערוך. ואם כי, לא ידוע מי שעושה
כך, לפי הקריאה לדעת, שדבר כזה הוא
שאלה, ודבר זה הוא גערה וכו', כאילו שאפשר
להבחין לפי הטעמים. מה שמקובל בכל עדות
ישראל, זה לא נשמע. אבל כך הוא אומר. [ואך
יש דומה לכך, כדלקמן ד"ה לפעמים].

פתחתי את הספר בעצמו, בכדי להבין מהו
'הכלכול' המוזר הזה, וראיתי כי הוא טעה. זה
לא 'כלכול', אלא 'בלבול'. הוא נתבלבל. בעל
הספר טעמי המקרא. במקום האות כא"ף,
צריכה להיות האות בי"ת. בלבול. 'זיתמהמה'
היינו, שהוא לא יודע, לוט היה אז מבולבל. הוא
התעכב. האם לצאת מן העיר, או שלא לצאת,
כיון שלא היה שום ספק שהעיר סדום עומדת
להיחפץ. אדרבה, עשו שם חניגות. טעם
שלשלת, מראה על כך. שהאדם, ימינה
שמאלה, כן, לא, מבולבל. כמרכן לגבי יוסף
הצדיק, וַיִּמָּאֵן [בראשית ל"ט, ח']. הוא נתבלבל.
מאבק קשה עם יצה"ר. וכן לגבי אליעזר עבד

בכל אופן, ההתנגדות לא נתקבלה. הפיוטים המשיכו. וכפי שאומרים, 'אין בודקין מן המזבח ולמעלה'. גם רבינו האר"י ז"ל, עשה פיוטים, כגון אזמר בשבחין וכו', אסדר לסעודתא וכו', והכל לפי המשקלים. אפילו שמקור עניין המשקל, בא מאומות העולם, הדבר בבחינת יִפְתָּ אֱלֹהִים לִיפְתָּ [בראשית ט', כ"ז], יפיותו של יפת יהא באהלי שם [מגילה דף ט' ע"ב]. דהיינו, הכשירו את הדבר, וקיבלוהו.

לאחר מכן, אומר בעל מחברת הערוך בזה"ל, ובאמת מנהג הישמעאלים הוא, ולשונם עשוי לכך. ואנו שיש לנו עניינים אחרים בלשוננו, שיבין הקורא וכו'. דהיינו, בשביל מה צריך לקחת זאת מן הישמעאלים? הישמעאלים, לפי השפה שלהם, הם צריכים את המשקלים האלה. אבל לשון הקודש, לא צריכה זאת. כי לגבי לשון הקודש, יש לנו בטעמי המקרא, את כל הסימונים. שיבין הקורא את הַתְּמָהָא [כצ"ל אפילו שלמעלה הניקוד אחרת. יב"ן, ואת הגערה, ואת התחינה, ואת הבלבול, ואת השאלה וכל דבר. כתוב במפורש, 'הַבְּלָבֹל'. איני יודע, כיצד בעל ספר טעמי המקרא קרא כאן, 'הַבְּלָבֹל'. מדוע הוא קרא באות כא"ף, במקום באות ביי"ת.

השאלה, הֵיכָן יִי פְקַרְבְּנוּ אִם אֵין [שמות י"ז, ז']. הבלבול, וַתְּמָהָה [בראשית י"ט, ט"ז], בטעם שלו. מוסיף על כך המוציא לאור שם, ושמו יעיד עליו אצל בעלי המוסדה. שלשלת קוראין אותה מרעים או מרעיד. הניגון של שלשלת, הוא כמו רעם, או הרעדה. לפי שירעים בקולו.

ומעיר על כך המוציא לאור, לפי קבלתנו, לא נמצא כוונת העניין בטעמים, רק הפסק וחיבור. הוא אינו מבין זאת. אבל אמנם לפי מה שאמרנו, טעמי המקרא יש בהם ניגונים וסלסולים, אך עיקרם היכן להפסיק, והיכן לחבר. המוציא לאור, שהוא אשכנזי, כותב שאינו מבין זאת, וכי בניגון אפשר לדעת מה גערה ומה תמיהה? אדרבה, הטעמים הם קבועים, ללא כל שינוי. תפקידם הוא הפסק

וחיבור, ולא מובן מהם סימן לשאלה, לגערה וכדומה.

ואולי היה כן אצל אחינו בני ספרד, וראוי לשום לב על זה, כל דורש קדמוניות ישורון. לדבריו, צריך לעיין, אולי בימי קדם, אצל הספרדים היה כך וכו'.

[לפעמים אפשר להרגיש כזאת אצלנו, כששומעים קוראים בקיאים, כגון בפסוק (בראשית ל"א, ל"ו) מַה פֶּשַׁעִי מַה חַטָּאתִי וגו', שמוסיפים גוון לניגון המביע תרעומת, איך שיעקב מקפיד על לבן. וכן במקומות של צער, מורגש בקריאה. וכיו"ב. כזאת מוזכר כבר בהקדמת הרנ"א לחומש תורת אבות ד"ה לעניין].

בכדי ליישב את השאלה דלעיל, חיפשתי במדרשים ובמפרשים, אך לא מצאתי מאומה. אולם בס"ד מצאתי ביאור עפ"י ספר הזוה"ק בפרשת תולדות [דף קמ"ב ע"ב], לגבי הפסוק וַיָּבֵא לוֹ יִי וַיִּשְׁתָּ [בראשית כ"ז, כ"ה]. כתוב שם כך, רבי אלעזר אמר רמו, רבי אלעזר אמר, רמו מההוא יין דכל חידו אשתכח ביה, בגין לחדתא ליה ליצחק, דבעי חדוה, כדקא בעיין חדוה לחדתא סטרא דיליה, ישנה גירסא אחרת דלויאי, ועל דא ויבא לו יין וישת.

לפני כן כתוב פירוש אחר, זיבא לו יין, רמו רמז מאתר רחיק קריב ליה, מההוא אתר דעשו. ראיתי כבר משהו כתב שם בהגהה בצד (בדפוס ליוורנו, עם פירוש מקדש מלך), בגליון הדף, כי הכוונה שזה 'תרי תנועיי'. דהיינו, שהזוה"ק בא להסביר בעצם, מדוע יש כאן תרי טעמי. שתי מארכות.

מסביר הזוה"ק, רבי אלעזר אומר כך, כי הכוונה היא, שיעקב הביא ליצחק יין, בכדי לשמח אותו. כיון שיצחק אבינו, זאת מדת הגבורה. ובכדי לשמח את מדת הגבורה, על מנת שעל ידי זה יבואו אליו הברכות, היה צריך שיביא יין.

שערי יצחק – השיעור השבועי

ישנן חילוקי דעות, מה עושה ה'תרי טעמי? אצלינו התימנים, כפי שאמרנו לעיל, זהו טעם שקצת מושך את המלה. למרות ש'העולם' חושב שזה מפריד, אבל זאת בעצם משיכה.

בספר הזוהר הק' [פרשת בלק דף קפ"ט ע"א] כתוב כך, וע"ד ארחיק מלה ומשיך לה במשיכו דתרי תנועי, והיינו ל'ו'. דהיינו, להבין כך, שימשיך לו בתרי טעמי. כמובן, ישנם כאן 'עניינים'. אבל חושבני כי מן הלשון, 'משיך משיכו', רואים שהכוונה היא גם כן על המשיכה בניגון.

ברוך ה', חושבני כי לפי זה, מובן עניין התחנן והבקשה, הרמוז בפסוק הזה. ברוך זוהר עולמים, לו היכולת והרחמים.

תגובה מהקהל: זה נראה כאילו הזוהר בא ליישב שאלה זו, הפלא ופלא. ממש מדהים. תשובת מרן שליט"א: ברוך תהיה.

מדוע מלמדים את התינוקות וילדי ישראל קודם את האותיות ואח"כ את הניקוד, כגון אל"ף בקמץ א, ולא מיד את צורת האות עם הניקוד.

ישנו יסוד חשוב מאד, בחינוך ילדי ישראל, ובעצם צריך לעורר זאת לכולם, והדבר קשור גם הוא למה שדיברנו לעיל. העניין הוא, לגבי צורת לימוד האותיות.

אצלינו התימנים, מלמדים את הילדים כך, אל"ף בקמץ א, ב"י בקמץ ב, וכן על זה הדרך. ודומה לזה אצל האשכנזים, קמץ אל"ף א, קמץ ב"י ב, וכן עזה"ד. [אצל הספרדים, אינני יודע כיצד היה]. איננו מלמדים, כפי שיטת החינוך המודרנית, שבה הם אינם מלמדים את האותיות והנקודות, אלא ישר מתחילים להגיד א, ב וכו'. מבחינתם, השיקול הוא, שכך זה יותר קל. בכדי שהילד יבין ויקלוט מיד את הקריאה. כביכול, בשביל מה צריך זאת? הדבר לוקח הרבה זמן, עד שהילד מחבר אח"כ את האותיות.

[כנראה שלולא היין, מבלעדי השמחה, לא היה יעקב מקבל את הברכות. יצחק מדת הדין, לא היה מוותר עד שהיה בודק ומברר הדק היטב את הסתירות, האם אכן זהו עשוי, או מישהו אחר ש'מתחפש' אליו].

דרך אגב, ישנו כאן גם רמז, לארבעת הכוסות ששותים בליל הסדר. הרי כתוב, לגבי הפסוק שְׁנֵי גִדְיֵי עֲזִים טָבִים [בראשית כ"ז, ט'], שבאותו הזמן היה ליל פסח. ולכן צריך היה 'שני גדיי עזים', אחד לקרבן פסח, והשני לקרבן חגיגה. אם כן, צריך גם ארבעה כוסות. זהו שנאמר, ויבא לו יין וישת. במלה 'לו', ישנן שני אותיות, ותרי טעמי, שתי מארכות. בסך הכל, ארבע. אלו ארבעה כוסות יין. הפלא ופלא.

דבר הדומה לכך, למה שאמרנו קודם, כתוב גם בזוהר חדש [שיר השירים דף ע"ט ע"א], על דא יצחק, דהוה מסטרא דדינא קשיא, אצטריך למחדי ליה בההוא חמרא טבא, דאתי מרחוק. הדא הוא דכתיב, ויבא ל'ו' יין מרחוק, מדוכתא עילאה, משיך עליה מההוא חדוה למחדי ליה, כדין אתבסס רוגזא, ודינא תקיפא אתכליל ברחמי, למהוי כולא כדקא יאות. כידוע, אברהם אבינו, זה חסד. יצחק אבינו, זאת גבורה. ויעקב אבינו, זה רחמים. מדת רחמים, ממזגת את מדת הגבורה עם מדת החסד. א"כ, יצחק שהיה מצד הדין הקשה, היו צריכים לשמח אותו ביין הטוב ההוא הבא מרחוק. היינו שהשפיע לו שמחת היין מרחוק, היינו ממקום העליון שבבינה הקרוב אל החכמה הנקראת 'מרחוק'. יעקב המשיך עליו מאותה השמחה לשמח אותו, אז נמתק הרוגז והדין למעלה, והדין החזק של יצחק נכלל ברחמים, להיות הכל כראוי, ואז בירך אותו ברכות הראויות לו.

מעתה, הדבר נפלא מאד. מכאן יוצא, עניין התחינה. דהיינו, רוצים כאן לעורר את מדת הרחמים, לכן יש כאן תחנון ובקשה, לשלב עם מדת הגבורה את מדת הרחמים. הדבר רומז לכך.

בספר המטעמים [מערכת יו"ד, יולדות וילדים, סימן י"ח] כתוב על כך בזה"ל, טעם כשמתחיל התינוק ללמוד הא' ב', אומר לו המלמד, אמור אל"ף בי"ת, וכן כולם. ולמה אין אומרים לו סתם, אמור א ב ג, כמו בלשונות העמים? תלמד ישר כך.

וכן בשלומד עמו הנקודות אומר לו, אמור קמץ אל"ף אָ, קמץ בי"ת בָּא. ולמה אין אומר לו, כזה אָ, וכזה בָּ. תראה לו את האות אל"ף, עם קמץ, ותגיד לו, כך אומרים אָ. וזה בָּ.

משום דאיתא בספר יצירה, בפרק רביעי (אולי לא לפי כל הנוסחאות), ב' אבנים בונות שתי בתים, ג' אבנים בונות ששה בתים וכו'. ואותיות לשון הקודש, כל אות מוציא תולדות ופירות ופירי פירות, עד אין סוף ועד אין חקר, מה שאין הפה יכול לדבר וכו'. אבל לשונות העמים, הם מסורסים שאין להם פירות וכו'. וע"כ ע"י האותיות הללו, משרישינן בלב התינוק, התורה שבע"פ הוא ביחד עם התורה שבכתב, כדאיתא בגמרא במס' שבת, באותו גר שבא לפני הלל להתגייר. ובאלו האותיות, בורא עולמות עליונים.

פירוש הדברים, 'שתי אבנים בונות שתי בתים', היינו כגון האותיות אל"ף ובי"ת, אפשר לעשות מכך מלה עם שתי אותיות, או אָב, או בָּא. 'שלוש אבנים בונות ששה בתים' היינו, כגון אל"ף בי"ת וגימ"ל, מכך אפשר לעשות ששה בתים. זה יכול להיות אבג, או גבא, או בגא. אגב. באג. גאב. וכן על זה הדרך, האותיות מתרבות עד אין סוף. מהאות דל"ת, כבר יוצא עשרים וארבע. וכן על זה הדרך.

הוא מסביר, כי בצורת הלימוד הזאת, מראים לילד, שבעצם ישנו כאן דבר שאתה לא רואה, דבר שאינו כתוב. לא מראים לו סתם אָ. כי לאותיות, יש הרבה פריה ורביה. זה מוסיף, כהנה וכהנה. אולי עוד מעט תבינו זאת יותר טוב.

בספר נטעי גבריאל, העוסק בעניין תגלחת הילדים והולכתם ל'חדר', מובא [בדף קכ"ה, פרק כ"א בהערה ב'] כך, ראה בספר מקורות התינוק בהלכה [אות ג'] בשם ספר חוקת התורה (כת"י), סדר הלימוד, אחר מה שאנו נוהגים ללמד את הנערים באל"ף בי"ת, ולקרוא קרש"ת אלפא ביתא שני פעמים וכו', דהיינו, הם מלמדים אל"ף בי"ת, ואח"כ קרש"ת. זהו דבר מעניין, אמנם אצלינו התימנים לא מלמדים את הילדים קרש"ת, כי אלו האותיות מהסוף. מה נשתנו אלו ד' אותיות, יותר מכל אותיות שבאלפא ביתא? הוא מביא איזה טעמים ורמזים לכך.

הוא כותב [שם באות ב' למעלה], נוהגים ללמוד עם הילד את אותיות הא"ב, עד ת', וסדר תשר"ק, וגם אותיות מנצפ"ך. ויש נוהגים ללמוד אותיות תש"י, ואותיות אמ"ת. גם דבר זה, אינו נהוג אצלינו.

לאחר מכן [בדף קל"ב] הוא כותב כך, כתב דרכי היושר והטוב [דף כ"ד, מהגה"ק מליסקא זצ"ל] בדרשת ראש השנה האחרונה לימי חייו, הוא הרבה לבקש לבל יתנו בניהם ללמוד אצל מלמדים כאלו, שאינם מלמדים האותיות עם הנקודות. דהנה התורה הקדושה היא בלי נקודות. ובזמן שתינוקות של בית רבן לומדים התורה הקדושה עם הנקודות, נותנים על ידי הנקודות חיות באותיות התורה הקדושה. ואלו שלומדים עם התלמידים בלי הנקודות, בלי קמץ ופתח, מסלקים החיות ח"ו מהאותיות הקודש. ואירע בשנה ההיא (שנת תרל"ג) המגפה רח"ל, ואמר שדבר ברור אצלו שהמגפה היא בשביל חטא הזה שנתחדש אז, שהשי"ת מעניש מדה כנגד מדה. הם מסלקים החיות מאותיות הקדושות, לכן לוקח ה' מהם החיות רח"ל.

וכתב בייטב פנים [מאמר שפת הים דף קי"ג ע"ד], הנה גוף האות הנכתב מראה באצבע לתינוק "א", אבל מילואו אל"ף. מראים לילד אות א,

בצורה קדושה. גם אם הוא לא מבין, הדבר פועל.

כעת תשמעו, מה אומר הרה"ג אליהו דסלר זצ"ל בספרו מכתב מאליהו [כרך ג' ח"ג, מכתבים, עמ' שס"ב], לגבי העניין הזה. וז"ל, בודאי יש עניין של קדושה בלימוד האותיות והנקודות. ועניין של פירצה, בכל התחדשות. אילו היו צריכים ללמד רק את הידיעות, בודאי היה צורך לחפש אחר הדרך הקצרה. כאשר רוצים ללמד את הילד, רק בכדי שידע לקרוא, באופן יבש, אם זה מה שמחפשים בלימוד, אזי אין הכי נמי, הם צודקים. צריך ללמד אותם כך, כי כך הם יקלטו מיד את הקריאה, ויקראו באופן שוטף במהירות.

אבל המלמד צריך למסור את הקדושה, את החביבות, שהם עושים את היראת שמים ואת האהבה, וזה עיקר הלימוד, שאין כמוהו בכל הלימודים האחרים שבעולם. האדם שמלמד את הילד, זה לא רק בגדר ידיעות, אלא צריך ללמוד גם את היראת שמים. כיו"ב אפילו כשהוא לומד פירוש רש"י, אם יש למלמד יראת שמים, ממילא הוא מוסר את הדברים עם כל קדושתם, עם הנשמה. גם צורת הלימוד, צריכה להיות כך.

יש סגולה מיוחדת לאהבה, בהסתכלות באותיות ונקודות ובידיעתן. כעת תשמעו, זהו טעם של אלה שדבוקים בלימוד קמץ אל"ף א. ובודאי גם דעת הגאון החסיד איש האמת החזו"א זצ"ל היתה כך, ושמעתי גם אני ממנו פעמים הרבה דברים הדומים לזה. ויש בראשונים הרבה איך לחבב על התינוק את האותיות הקדושות.

הוא אמר זאת, מתוך השערה, שבודאי כך היתה דעת החזו"א איש, כי הוא שמע ממנו דברים דומים. אולם בזמנו עדיין לא נדפס הספר מעשי אי"ש, אבל הם מביאים שם [חלק א' עמ' ס"ד, מתוך הספר קול חוצב] במפורש, סיפר לי הרב שמחה ליברמן, ששאל את מרן החזו"א

אבל אומרים לו שזה אל"ף, לא אומרים לו רק א. אומר לו רק מפה לאוזן, ולא נראה לעיניים. וכל אות ואות, הוא דיבור בפני עצמו, ותיבה שלימה. ובוזה מחנך הילד, להאמין בתורה שבעל פה. אל תאמין רק למה שאתה רואה בעיניים. אכן זהו א, אבל תדע לך שישנם דברים שלא רואים, וזה אל"ף.

על כן בני, שמע בקולי, והרחק מפתח ביתך המורים החדשים הסרים מדרך ה', ואינם משמיעים לאזני הילד מילואי אותיות, רק מלמדים עם הילד גוף האותיות כמו שנכתב א ב ג בסגל"ן וכדומה, באמרם שכך נח להם לשימו בפני התינוק, שזה שורש המרי והאפיקורוסות, שמרגילים אותם לבלי להאמין, רק במה שענינו רואות.

שמעתם? זהו יסוד חשוב מאד. ללמד את הילד, שלמרות שאינך רואה, אל תאמין רק למה שאתה רואה. ישנם דברים, שלא רואים ולא מבינים. דהיינו, לחנך אותו לאמונה. שיאמין. שתיכנס האמונה בליבו. הילד נטיעה רכה, וזה משתרש.

ובדף קל"ג [למטה בהערה י'] הוא כותב כך, בספר גאולת ישראל [עמ' י"ח אות צ"ז] מביא בשם הר"פ מקאריץ, ואמרי פינחס [אות תשע"ז], דמגונים הם אותם המלמדים, שלא לומדים אל"ף בי"ת עם התינוק כסדר האל"ף בי"ת, שתועלת גדול מועיל לתינוק, כשלומד הא"ב כסדר. זהו דבר נוסף. דהיינו, אל תלמד אותם לפי מה שיותר קל, אלא לפי סדר הא"ב. שא' היא אחת, וב' היא שנים, ובכל פעם אותיות יתירים מהקודמים, וזהו מתתא לעילא. והנקודות, הם בהיפוך, שמתחלת מקמץ, והוא נקודת כתר, והולך עד מלכות שהיא בלא נקודה וכו'. אזי על ידי הלימוד כזה, עושה דעת לתינוק.

אם כן, בעקיפין מלמדים את התינוק, כי ישנו כאן איזה עניין נסתר, אפילו שהוא לא מבין זאת. ובכך אתה מכניס לילד את הדברים

זצוק"ל, איך צריכים ללמד את הילדים, קמץ אל"ף אָ וכו', או תכף אָ בָ וכו'? אמר לו, קמץ אל"ף אָ.

ושאל אותו עוד, ואיך צריך ללמד, כשאומר שעי" אָ בָ, לומד התינוק יותר מהר? דהיינו, מה אענה למי ששואל אותי, שהדבר מסובך ומורכב מדאי, עד שהילד קולט. ואם תגיד אָ בָ, זה יותר מהר. והשיב לו החזו"א בזה הלשון, האומר כך הינו מתחכם, ולמתחכם אין ברצוני לענות. הוא לא רוצה לענות לו.

התשובה הזאת, היא קצת סתומה. ולקמן יתבאר העניין בס"ד.

ראיתי כי מביאים [שם בספר סדרי חינוך בימי הגאונים דף מ"א, ומובא ג"כ בספר גנזי הגאונים על בבא בתרא דף ר"א ע"ב], ונמצא לפי זה כי בעצם כבר בדורות הקדמונים, דנו בעניין הזה. רבי יצחק בן שמואל הספרדי, שהיה בתקופת הגאונים, דיין במצרים, כתב כך, עוד הזכיר אדוני במכתבו, שיש שם מורה אחד, המלמד את הילדים בלי אל"ף בי"ת ונקודות.

דבר זה, אינו מותר. כי יסוד כל הלימוד, הוא הא"ב והניקוד. ה' ציונו להקפיד בו, ובו התלמידים מתבססים, ועליו הכל בנוי. הקריאה לילד בלי אל"ף בי"ת ובלי ניקוד, היא בלי תועלת, והוא לא יוכל להסתייע בה. אם אמנם הדבר כפי שאדוני החזן יצ"ו כתב, יצווה נא לאותו מורה לעשות כאמור לעיל, וללכת תמיד בדרכי ההוראה המקובלות, אם ירצה להיות מלמד לילדי ישראל. ויעשה ככל מה שרשמנו במכתב זה, באופן שיצא ידי חובתו בפני ה' יתעלה.

הסיבה שנכנסתי כעת לנושא הזה, היא אגב דברי האבן ספיר, האומר שבתלמוד מלמדים הפוך, כביכול לימדו את הילד ישר אָ בָ. כמו שהבאנו את לשונו בשיעור הקודם. זהו דבר מוזר. לא שמעתי דבר כזה, ולא מסתבר שבזמנו, לפני מאה וחמישים שנה, כך לימדו.

כי שיטת ה'הגא' היתה נפוצה בכל המקומות שאני יודע עליהם. בכל המקומות, פחות או יותר, לימדו באותה הדרך ובאותה השיטה. לא שמעתי דבר כזה. מוזר מאד, מה שהוא כותב.

שאלה מהקהל: זה בעצם מכניס אהבה בלימוד, לומר אל"ף בקמץ?

תשובת מרן שליט"א: לא רק. זה עוד פרט. אינני חושב (לפוס רהטא) שהכוונה לאהבה וחשק הלימוד וההתמדה, אלא לאהבת התורה, אבל עיקר הכוונה שיכנס בלב הילד קדושת התורה, זה לא ספר בעלמא. סתם אותיות. הקדושה היא, כאשר אתה אומר אל"ף. אתה מראה לו אות אחת, אבל בעצם אומר לו שלוש. וכן לגבי קמץ, כשאתה מראה לו את הקמץ, אתה מלמד אותו את השם, קמץ. אל תגיד לו, שאם יש ציור כזה, אומרים אָ. וכך אומרים אָ. וכך אומרים בָ. וכך אומרים אָ, אָ. אלא אתה צריך ללמד אותו, שגם יש לכך שמות. קמץ, פתח, צירי, שו"ק וכו'. וכיון שבשמות הללו ישנה קדושה, זה פועל ומשפיע על נשמתו. זהו כפי שאמרנו לעיל, בשם ספר המטעמים. האותיות של אומות העולם, זה דבר מסורס. אין להם עוד תוספות, אלא רק את מה שיש להם. זה יבש. זה רק זה. אבל אצלנו, כפי שאמרנו, וכמבואר בספר יצירה, שתי אותיות בונות שתי בתים, וכן הלאה.

הרי אנחנו מלמדים את הילדים, המארי מלמד, את כל צירופי האותיות. כגון, א"ת ב"ש, אי"ק בכ"ר, אח"ס בט"ח. מדוע מלמדים אותם את כל זה, מן הילדות? בכדי לדעת, שבתורה הקדושה, זה לא רק עניין של קריאה, אלא ישנם גסכין צירופים, וגימטריאות, ורמזים, וסודות, ודרשות, 'עמוק עמוק מי ימצאנו'. מן אח"ס בט"ח, ישנם הרבה לימודים. למשל מה שמובא בגמרא מס' פסחים [דף ה' ע"א], לומדים מן הפסוק, אָךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן [שמות י"ב, ט"ז], שהחמץ בפסח נאסר מן התורה בחצות היום. לפי פירוש אחד ברש"י, לומדים זאת מן המלה

המלמדים מן הסוג הזה, ולימוד האותיות לא היה מטרה בכדי שהילד ילמד לקרוא, אלא ישנו עניין לדעת את האותיות. להחדיר לילד את הקדושה, של כ"ב האותיות, שבהן כתובה התורה. שיש בזה, 'מים שאין להם סוף'.

ושמעתי מפי מלמדים, שיש קדושה בשמות האותיות, ובסדר האל"ף בי"ת. הראה הראו לילד את האותיות על הסדר, וקראו בשמותן לפניו, וחזר עליהן יום יום עד שידען והכירן וכו'.

אחרי היכר האותיות, בא בחדר היכר הנקודות, וצירוף שתיהן. הילד ישב לפני המלמד, שהראה בחטר שבידו על האות והתנועה, וקרא קמץ אל"ף א, סגול בי"ת ב, וכך קראו וחזרו וקראו עד שידע הילד בלי עזרת המלמד. הוא אומר, שהמלמד היה מראה בחוטר שבידו. כנראה זה כעין מקל, חוטר. כמו "מכּוּאט" אצלינו. כל אות, הוא היה מראה לילד, קמץ אל"ף א, סגול בי"ת ב, וכו', עד שידע את ההבדל.

אבל הוא כותב כך, יש קושי גדול בשיטה זאת. כעת תשמעו את שיטת כל אלה, שלא קיבלו את השיטה הישנה הזאת. דהיינו, על מה החזון איש התנגד. לא רק הוא, כל הגדולים, עוד מלפניו. כי בעצם, אלה המודרנים החדשים, ביטלו זאת. השיטה הזאת, שלטה פעם גם בבתי ספר של העמים, שקראו לאותיות בשמותיהן, ולמדו לצרפן אחר כך. היא שיטה סנתטית, וכבר בטלה בכל בתי הספר שבעולם. שיטה 'סנתטית' היינו, שיטה לא טבעית. ואכן הוא צודק, אבל לא זכה להבין, זה לא טבעי. התורה היא מעל הטבע.

ורק ב'חדר', היא עדיין קיימת. איך יוכל הילד לתפוש ולהבין כוונת המלים שהשמיעו לאזניו, איך יצא לו לילד זה מצירוף של הברות מלא פום אל"ף הקול הפשוט או, שיש בו גם אות יתירה? עליו להאמין וכו'. תראו איך הוא מתאר זאת. כי הצורה הזאת, שקראו לכך בשם קמץ, והצורה של האות אל"ף, זה לא רק קמץ

'אך'. כי באח"ס בט"ע, זה ח"ץ. כלומר חצי. וכן א"ת ב"ש, וחילופי האותיות. וז"ל רש"י שם, 'אך' הוא חץ בגימטריא, דאח"ס בט"ע, גי"ף דכ"ץ. ותופס ח' תחת אל"ף, וצד"י במקום כ'. אם כן, הרמזים שיש בתורה, הם אין לקץ ואין תכלה. לכן, כאשר הילד יונק זאת מן ההתחלה, ממילא הוא מבין שבתורה הקד', זה לא רק מה שאני מבין ורואה, אלא ישנם דברים שלא רואים. הדבר נכנס בדמו.

בעזרת ה', בהמשך תראו את הצד ההפוך. לאפוקי מינייהו.

החזון איש זצ"ל אמר, כי אלו העושים זאת, הם "מתחכמים". המודרנים, בבתי הספר הרגילים, אמנם לא בדקתי זאת, אבל כך לפי הידוע, הם מלמדים כך.

חיפשתי לראות, מה אומרים ה'מתחכמים'? ראיתי שהדפיסו ספר בשם מבוחר המסה והמאמר, שיצא לאור ע"י משרד החינוך. כביכול "חינוך", והתרבות. תרבות אנשים חטאים. ראיתי שמביאים שם, מאמרים של כל מיני רבנים, אבל כאלה שאינם בתלם הרגיל שלנו. זה עושה רושם, של "מודרני". המלה מודרני, יש לדרוש מלשון מדרון. מתדרדרים. ואכן הם טוענים שם את הטענה שהבאנו לעיל, אבל ישנו כאן איזה דבר חידוש, שברצוני לענות עליו, ולהסביר אותו בס"ד.

בספר הזה, ישנו מאמר של מיישהו שאינני מכיר, שמו אליעזר מאיר ליפשיץ. יש כאן דבר מעניין. הוא כותב [בדף 116] כך, תכלית הלימודים של ה'חדרים', היתה הקריאה העברית, וזה היה הלימוד העיקרי שבו וכו'. שיטת הוראת הקריאה היתה, שיטת ההברות, העוברת אל הקריאה דרך שמות האותיות. שיטה זו, שלטה פעם בכל אירופה, אבל נתבטלה שם. התחלת לימוד קריאה, היה היכר האותיות, לימוד אל"ף בי"ת. השמות הקדושים של אותיות, היו כאן כתכלית לעצמם. תשמעו כיצד הוא בעצמו אומר, הוא מכיר את

אל"ף. איך יבין זאת ילד קטן, שמוחו עדיין אינו בשל?

על השיטה הזאת נמתחה ביקורת חריפה, וכמדומה שאין לטעון בזכותה. תכלית הלימוד, הקריאה, אמנם הושגה, על ידי רגילות גרידא, בכח משמעת קשה וכפייה וכו', הפסד גדול יצא מזה וכו'.

זה מה שאומר החזו"א, כי אלו ה'מתחכמים'.

אולם מה שבכל זאת נכון, הרגשתי שיש ללמוד מכאן איזו הערה. דהיינו, לפי ספר המטעמים שהבאנו לעיל, מובן כי יש בזה הבדל בין היהודים לבין הגויים. הרי הוא מסביר, למה לא אומרים 'כמו בלשונות העמים'. משמע מדבריו, שזה הבדל בין יהודים לבין גויים. אבל ממה שהבאנו כעת אני מבין, כי גם הגויים בעבר לימדו כך, רק שאח"כ הם נתחכמו. ובכל זאת היהודים המשיכו בדרך הישנה.

ממילא, אם הדבר אינו מיוחד לעם ישראל, אלא גם אצל הגויים – להבדיל – היה כך, א"כ מה המקום לבוא להגיד, שאצלינו בעם ישראל ישנה מסורת כזאת? זה כמו שתגיד, שברצונך לרכוב על חמורים, כיון שפעם כך היה. גם הגויים, רכבו על חמורים. זה לא עניין, רק של יהודים. זה מה שהיה, ועכשיו יש משהו יותר משוכלל שנתחדש, למה שלא תקבל זאת? אם מצאו שיטה יותר קלה, להבנת הילדים? ההבדל אינו בין היהודים לבין הגויים, אלא זה הבדל בין הדורות. פעם היו כך, ועכשיו מצאו שיטות יותר קלות. נתפתחו הדברים. למה שלא נקבל אותם?

כגון זה, פעם כל הספרים היו בכתב יד, וכיום בדפוס.

אבל חושבני, כי אדרבה, כאן הוא שורש העניין. דהיינו, גם אומות העולם בעבר, באירופה, היתה להם אמונה, ובדורות האחרונים הם נתפרקו מכך. ממילא, גם אם מה

שהוא אומר זה נכון, והדבר אינו מיוחד לעם ישראל, אבל זה שאומות העולם ירדו מכך, והם מלמדים בשיטה הזאת, הדבר מכניס את שורש הכפירה לילדים. ולכן לצערינו, רובם ככולם נתרחקו מן האמונה, כפי שצריך. א"כ בעצם, בסופו של דבר, הכל הולך אל מקום אחד.

שאלה מהקהל: לגויים היתה אמונה בקדושת האותיות שלהם?

תשובת מרן שליט"א: לא. הכוונה לאמונה כללית. מתוך עניין האותיות, מאמינים גם לגבי דברים אחרים. אתה יודע, אומרים, שהמורה התחיל להגיד, שהוא לא מאמין בשדים ובמזיקים, כיון שהוא לא ראה אותם. אז התלמיד שלו אומר, אהה, טוב, אז גם מלאכים. לא ראיתי מלאכים, אז אין אותם. והשלישי – תלמיד התלמיד – כבר אומר, שאינו מאמין בכלל. הוא כבר כופר בעיקר. שהרי הוא לא ראה. הוא התרגל להאמין, רק למה שהוא רואה. לכן הם ירדו בכלל מן האמונה, באופן כללי אינם מאמינים.

חושבני שהסברתי די טוב. ואם משהו אינו מובן, תשאלו כעת, כיון שאני עובר תכף לנושא אחר, אבל 'מעניין לעניין באותו עניין'.

תשובה לשאלה האם צורת ניקוד האותיות וניגונים ניתנו ע"י משה רבינו לעם ישראל, כיצד יתכן שישנם חילוקים בשיטת הניקוד, דברי בעל ענף חיים בעניין הניגונים והנעימות של בני ק"ק תימן יע"א, הערות על הנכתב בספר "כתבים" (ירושלם ה'תשמ"ט, קאפח) בעניין זה וראיה לכך שהדרדעים מאמינים רק במה שעניניהם רואות, תשובה על השאלה דלעיל ודוגמא לכך משינויי צורת הכתב בעם ישראל.

דיברנו בשיעורים האחרונים, בעניין שרשי עניין הנקודות והטעמים.

ברצוני לומר בס"ד דבר חידוש. בזמנו, ידידנו הרב אבישי הלוי מהאצרי הי"ו, אשר יושב כעת לפני, שאל אותי שאלה, לפי הדעות שהטעמים והנקודות ניתנו למשה בסיני, ביחד עם הצורות

שערי יצחק – השיעור השבועי

במכתשת אחת, בסופו של דבר בעז"ה חושבני כי זכיתי להגיד תירוץ על השאלה הזאת. רק שעלי לבשל את הדברים, בכדי שיגיעו בעז"ה לידי הבנה ברורה. להקדים הקדמות.

בעצם, לגבי הנושא אשר אני מדבר עליו בשיעורים האחרונים, הגיע לידי כעת עוד שני מקורות חשובים, אשר לא היו אז בהישג ידי.

המקור הראשון, הוא מה שכותב הרה"ג אברהם אלנדאף זצ"ל, בעל הספר ענף חיים, בכתביו שיצא לאור ממש מקרוב, בחודש תשרי. בדף ער"ד. שאלו אותו, ביקשו ממנו להסביר, מאיפה המנגינות שלנו, גם בתורה שבכתב וגם בתורה שבע"פ? ולמה חילוקי המנגינות, אינם כ"כ ידועים?

הוא כותב כך, נגינת הקריאה בתנ"ך משנה ותלמוד, כולם ממקור ישראל. זהו כל מה שאני מדבר, ברוך ה' שהדבר נדפס עכשיו, כפי שכל הזמן אנחנו אומרים, שהמנגינות שלתימנים, לא נלקחו מאומות העולם, להבדיל מן העדות האחרות. גם הוא כבר אומר זאת כבר בזמנו, לפני עשרות שנים. אם כי כל הנגינות אינן שוות, שיש הבדל בין היודעים בנגינת הטעמים על בורין, למי שלא למדו היטב. לא כולם בקיאים. כנראה הוא גם רוצה להסביר, למה ישנם חילוקים בין המחזות, מדוע לא כולם שווים. לפי דבריו, זהו מתוך חוסר לימוד. זה לא ברור כל כך. ואולי לפי ההמשך, הדבר יובן גם בצורה אחרת.

הסיבה לזה, לפי שהספרים הישנים נושנים לא היו כותבים הטעמים, כי אם הנקודות לבד, ואף הנקודות משונות משל עתה. וכולן, בין של מקרא, בין של תרגום אונקלוס, מעל גבי האותיות. והיו קורין אותן על פה, כפי קבלתם מקדמוניהם דור אחר דור עד משה רבינו. א"כ, הוא בעצם אומר דברים החופפים למה שאנחנו מדברים, וכפי שהבאנו גם מתוך ספרים אחרים, כגון הרשי"ה בדברי שלום, ומהר"י יצחק הלוי, ובעל סערת תימן, האומרים כי בימי קדם לא

שלהם. הרי אמרנו, שישנן כמה דעות. האם מה שיש לנו, קמץ, פתח, שוא וכו', או פשטא, אתנחא, זקף, שלשלת, זרקא וכו', האם משה רבינו ע"ה נתן גם את הצורות האלה לעם ישראל, או שמשרע"ה רק לימד את הקריאה, ויותר מאוחר, בזמן עזרא הסופר או לפני כן, קבעו להם את הצורות.

דהיינו, ישנה דעה, כי גם בזמן משה רבינו, כבר הוא בזמנו נתן לנו לא רק את צורת הקריאה, ואת היתר בתורת תורה שבע"פ, אלא גם את צורות הטעמים והנקודות בעצמן. כלומר, משה רבינו לימד כך את המלה 'בראשית', שוא, צירי, חירק, והטעם טפחא.

זה היה נדון, האם משה רבינו נתן גם את הצורה, או רק לימד את הקריאה? וכפי שאמרנו, יש בכך חילוקי דעות. למשל, שיטת בעל מגלה עמוקות, וכן הצפנת פענח, ועוד ספרים, שמשרע"ה לימד גם את הצורות. ואפילו שבספר תורה, לא כותבים אותם, אבל כידוע משה רבינו כתב שלש עשרה ספרי תורה לפני מותו, ואחד מהם הוא שם בארון ברית ה'. ספר אחד, את הספר הזה, כתב עם הטעמים והנקודות. בכדי שאם הדבר יישכח במשך הדורות, יוכלו לברר לפי הספר הזה. אבל ספר תורה רגיל, אסור שיהיה כתוב בו את הנקודות והטעמים, כיון שאת זה צריך להשלים ע"י הקריאה בדוקא. כך היא ההלכה, שהדבר אסור. ישנם 'עניינים' גבוהים, שזה לא יהיה בכתב. אבל, היה למשמרת ספר כזה, שבו הכל היה כתוב, וזה בעצם ניתן ע"י משה רבינו.

שאל הרב יואב הי"ו, א"כ איך יש לנו שלש ניקודים? הניקוד הבבלי, והניקוד שלנו הטברייני, וניקוד ארץ ישראלי. וכן בטעמים. כיצד הדבר מסתדר, לפי השיטה הזאת?

עניתי לו בזמנו, כי אכן זאת שאלה טובה, שעלתה כבר בדעתי, ואין לי תשובה על השאלה הזאת. אבל ברוך ה', בסייעתא דשמיא, מתוך שהדברים נכתשים כעת

כתבו את הטעמים, רק את הנקודות. וגם לגבי הנקודות, הן לא היו רגילות כפי שיש כיום, אלא הניקוד הבלבי, שהוא מעל האותיות. והם קראו זאת, בעל פה, לפי המסורת מן הקדמונים, עד משה רבינו.

אבל הוא מוסיף כאן, עוד כמה נקודות חדשות. הוא ממש הועיל בהסבר שלו, בכדי להבין את הכיוון. ואחר שנתמעטו הלבבות מעול מלכי ערב, התחילו לנקד המקרא לבד בטעם האתנת.

הוא מסביר כי כיון שבעוה"ר אנחנו בגלות, והדורות ירדו, מתוך עול מלכי ערב, לצערינו באופן מיוחד הערבים, משפילים את היהודים ומצערים אותם, כפי שאומר דוד המלך ע"ה, **אִיִּה לִי כִּי גִרְתִּי מִשָּׁן שְׁכַנְתִּי עִם אֱהֱלֵי קָדָר** [תהלים ק"ב, ה'], לכן בעוה"ר נתמעטו הלבבות. בדורות הראשונים, היו בקיאים בעל פה. אבל הדורות האחרונים, כבר נחלשו, ולכן התחילו לנקד את הספרים. ובהתחלה, עשו רק אתנת.

ואחר כך, לפני שש מאות שנה, עמדו הסופר בניה הלוי וזולתו, ויסדו המחברת (מחברת התיגאן) על פי ספרי הדקדוק, וכתבו בתחילת התיגאן, וכתבו הטעמים כולן בתנ"ך.

והשערה זו אני משער, שמימי של־סופר הנזכר נתייסדה המחברת של־נקודות והטעמים וכו', מפני שהתיגאן הקדמוניות שנכתבו לפני זמנו של הרב בניה הנזכר, לא ראינו בהן שום דבר ממה שכתב במחברת. וממילא, שגם נגינת הטעמים היתה מקובלת מדור דור. וכמו שאמרו בתלמוד [מגילה דף ג' ע"א] על פסוק ויקראו בספר תורת וגו'.

וכמו שאנו מנגנים בתפילות ותחינות ופזמונים על פי קבלתנו מדור דור. עוד מעט, נחזור לנקודה זו.

עניין נגינות התנ"ך. ישנם הרבה נגינות מקוריות, מה שאינם נמצאים בשאר קהילות, וב"מ – ובר מינן – אצל זרים.

נגינת קריאת התורה, יש מהם פשוטים, שאין בהם נעימה. והיא נגינת הילדים, שמתחילים ללמוד המקרא. כאשר מלמדים את הילדים, עושים זאת בלי סלסולים, אלא פשוט. ויש שיש להם נעימה, ועפ"י תנועת קצת הטעמים, כמו שנזכר במחברת התיגאן.

אמנם בנגינת הנביאים, ישנה נגינה אחרת, דומה קצת לנגינת התורה, אלא שיש לה נעימה יותר מעולה משל תורה. הוא אומר, שלקריאת הנביאים, להפטר, ישנה מנגינה יותר נעימה, מאשר התורה. זה ידוע, הניגון יותר יפה ויותר שמח. בס"ד יש לי לכך טעמים והספרים, אלא שאכמ"ל. וכל התימן, מנגנים ניגון אחד. לא כמו בניגון התורה, שישנם ג' ד' ניגונים, כנזכר לעיל. הוא שם לב, לדבר מעניין. כי בקריאת התורה, ישנם אצלינו כמה ניגונים. ישנה נעימה בנוסח צנעאני, וישנו נוסח שגדרי, וישנם מחוזות אחרים עם מנגינות אחרות. אבל בנביא, וכן בהפטרות, לכולם יש את אותה המנגינה. זהו דבר מעניין, מדוע הדבר כך? אינני יודע, לפי דבריו גם השרעבים מנגנים את אותה הנגינה. נראה שיש להם את אותו הניגון, רק שיש להם תוספת ניגון לטעם אתנחא, בקריאת ההפטר. זה הכל. כנראה כוונתו, באופן כללי. הוא יודע על מה שהוא מדבר, כיון שהוא הסתובב שם הרבה.

לפי דבריו יוצא, שבעצם גם לפי הספרים הקדמונים שלא היה בהם את הניגון אתנת, אבל את יתר הדברים, הכל היה מקובל במסורת. רק שמפני שכחה, כיון שהדורות ירדו ונתמעטו, כתבו בספרים את האתנת. ואחר כך, מתוך דבריו, כי לא שהדבר 'נתחדש' אחר כך – עוד מעט תבינו מדוע אני מדגיש זאת – אלא 'נגינת הטעמים היתה מקובלת מדור לדור'. כמו שרואים בגמרא מסכת מגילה [דף ג' ע"א] ובמסכת נדרים [דף ל"ז ע"ב], לגבי הפסוק ויקראו בספר בתורת ה'אלהים מִפְּרֹשׁ וְשֹׁם שְׁכָל וַיְבִינֵנוּ בַּמִּקְרָא [נחמיה ח', ח']. ויקראו בספר תורת

תשובת מרן שליט"א: זה לא שלא היו קוראים עם טעמים, אלא רק שלא כתבו אותם בספרים. הוא אומר שהם לא עשו אותה בספרים, אבל היו קורין אותה בעל פה. רק לאחר שנתמטטו הלבבות, התחילו לנקד המקרא. הרי לאחר מכן הוא אומר בהדיא, 'נגינת הטעמים, היתה מקובלת מדור דור'. דהיינו, היתה מסורת על הכל, אבל בדורות הראשונים, כיון שהיתה דעתם רחבה, והיה להם זיכרון מצויין, ולא היה את עול הגלות של אומות העולם, ממילא הם זכרו את הכל. אולם לאחר מכן, ירדו הדורות, והתחילו לכתוב את האתנח בספרים, ואח"כ את יתר הטעמים. אבל בסך הכל, משמע שזה אותו הדבר, כמו כל התורה שהיתה בעל פה, ולאחר מכן כתבו אותה בספרים. זאת אותה התורה, רק שכתה היה צורך לכתוב זאת בספר, כי אחרת לבסוף הדבר יישכח. כך לפי דבריו, ולפי הדיוקים בסגנון לשונו.

כעת, אביא מקור נוסף. הרב אורן טביב הי"ו, שלח לי צילום מתוך איזה ספר, בעיקבות מה שהבאנו בשיעור הקודם בשם הרב איתמר כהן הי"ו, אשר כתב שישנה דעה אחרת, האומרת כי הכל הוא לפי השיטה הבבלי, אשר שם לא היו טעמים. כבר אמרנו בזמנו, שהדבר אינו מדויק, אין דבר כזה, כי גם לפי הניקוד הבבלי היו טעמים, רק טעמים מפרידים לא היו.

בכל אופן, הוא שלח לי בכתב כך, זהו המקור של הרב איתמר כהן בספר איש ימיני, מספר "כתבים" [ירושלים ה'תשמ"ט, קאפח. העורך], חלק ב' עמ' 933.

טוב, יישר חיליה לאורייתא. האמת היא, כי מצד אחד, שמחתי. אבל מצד שני, הדבר מצער מאד. אפשר לראות כאן את שורש הכפירה. כפי שאמרנו בתחילת השיעור, שישנו אדם הלומד, ואינו מאמין אלא רק למה שהוא רואה בעיניים.

האלהים, זה מקרא. 'מפורש', זה תרגום. 'שום שכל', אלו הפסוקין. 'זיבנו במקרא', אלו פיסקי טעמים. ואמרי לה, אלו המסורת. א"כ רואים, שבזמן עזרא, הלוי אשר לימדו את כל העם, קראו לפי פיסוקי הטעמים. למרות שלא היה כתוב זאת בספרים, אבל היתה להם את המסורת בעל פה. וכפי שאצלם זה היה במסורת בע"פ, גם אצלנו זה היה במסורת בע"פ. ובסופו של דבר, בדורות האחרונים, העלו זאת בכתב.

אולם לגבי מה שהוא כותב בסוף, 'כמו שאנו מנגנים התפילות והתחנות והפזמונים', הדבר קצת אינו ברור. באופן שטחי, הדבר נראה תמוה. וכי אין הבדל, בין קריאת התורה, לבין התפילה? הרי ישנו ניגון לתפילה, ישנם פיוטים שמנגנים בהם. אבל זה לא כמו הטעמים שבתורה, שזהו דבר מורכב, ישנם הרבה פרטים, ישנן הפסקות קבועות, יש דגש ורפה, ועוד דיוקים רבים. משא"כ בתפילות ובפיוטים. וכי מי ששינה מן הפיסוק המקובל, גוערים בו כמו בקריאת ספר תורה? לכאורה, אי אפשר להשוות את הקריאה בספר התורה, או בנביאים וכתובים, אל התפילות. לגבי התפילות, הדבר הרבה יותר פשוט, פחות מורכב. ולא קבוע ומוסכם כמו במקרא.

על כרחנו שברצונו לומר, כי כפי שלגבי הדברים הללו ישנה מסורת, פחות או יותר יודעים אותה, אותו הדבר היתה מסורת גם לגבי עניין זה. אבל בסך הכל, אי אפשר להשוות ביניהם, כיון שישנו הבדל גדול. בקריאה בתורה, ובנ"ך, הקריאה מאד מורכבת. אי אפשר להתאים ביניהם לגמרי. אלא הוא רק דימה אותם, על צד מסויים.

זהו מקור נוסף חשוב, אשר פחות או יותר מתאים למה שדיברנו בזמנו.

שאלה מהקהל: לפי דבריו, לא היו עושים שום טעם, ורק אח"כ הוסיפו אתנחא?

אני יכול להבין, את ידידנו הרב איתמר כהן. אמנם לדבריו, הוא שכח מה היה המקור שלו. יכול להיות, שאכן המקור היה מכאן. אולי בזמן שהוא כתב זאת, הוא זכר שזהו המקור, רק שהוא לא רצה לכתוב זאת במפורש, כיון שהאיש אשר כתב את הדברים הללו, הוא בעל דעות כוזבות, לכן הוא לא רצה לציין את שמו. אבל מצד שני, ישנו כלל, 'קבל האמת ממי שאמרה'. דהיינו, ישנם דברים מסויימים שהם נכונים, וישנם דברים מסויימים שאינם נכונים, וצריכים פה לדעת לסנן ולברור. תראו דוגמא, כיצד ישנו אדם המאמין רק למה שהוא רואה בעיניים. עוד מעט תבינו, את כוונתי.

מצד אחד, יש כאן דברים חשובים. כי מי שכתב את המאמר הזה, ראה הרבה ספרים, עשרות רבות של כת"י עתיקים, אשר אינם בהישג ידינו [אלא א"כ אולי אם נתרוצץ ונבזבז זמן רב], ממילא אפשר לקבל זאת ממנו. אין סיבה לא להאמין לו. כי לפי כל הסימנים, כנראה שהדברים אכן נכונים. חלק מן הדברים ידועים לנו ממקורות אחרים, והחלק מעיד על הכל. בעינא פקיחא ובסייעתא דשמיא, אפשר להוציא ממנו את 'ניצוצות הקדושה'. כמה דברים, שהם נכונים. אולם מאידך, ישנם דברים שהוא כתב, לפי ההשקפה שלו. תכף אסביר את הטעות וכו'.

כתוב שם כך, ביחס לטעמי המקרא, הטעמים נתקבלו בעיר צנעא ובסביבותיה מאות בשנים קודם שחדרו לשאר כפרי תימן ועריה הרחוקים. כי בו בזמן שכבר לפני יותר משבע מאות שנה, אנו מוצאים את הטעמים בספרים שנכתבו בצנעא ובסביבותיה, הרי בשאר המקומות הרחוקים עד לפני חמש מאות שנה שמרו על הקריאה המקורית המסורתית בלא שום סימנים וסימניות וכו'.

גם לא כל הטעמים נתקבלו בבת אחת, אלא תחילה נתקבלה האתנחא בלבד. אחריהם התקבל עוד הזקף, זה דבר נוסף חדש, אשר עוד

לא ראינו אותו. ורק לאחר התאזרחותם הגמורה של אלה, באו שאר הטעמים וכו'. גם לאחר שנתקבלו הטעמים ונתפשטו ספרי המחברת הידועה, אף על פי ששם ציין בהרחבה את תפקידו של כל אחד מן הטעמים, נעימתו ונגינתו, וספר זה נקרא ונהגה ברוב ערי תימן, הרי למעשה לא שינו יהודי תימן את ההגייה ופיסוק הטעמים המסורים בידם מאבותיהם מימי קדם וכו', לא אקרא בפניכם את כל דבריו, כי יש בהם ניצוצי מינות למי שידע ומבין.

ובדף 934 הוא כותב כך, שינויי המסורת, עברו לפי מחוזות. כל מחוז המרוחק יותר, החזיק זמן רב יותר במסורת העתיקה. אבל בצנעא ובסביבותיה, כבר לפני כשבע מאות שנה התחילו כותבים לפי מסורת בן אשר. מתוך עשרות רבות של כתבי יד שעברו תחת ידי, אפשר לקבוע כמעט בוודאות, שכל התנ"ך שנכתב במרכז תימן לפני שנת דתתקמ"ה, דהיינו בשנת ארבעת אלפים תשע מאות ארבעים וחמש, שזה לפני שמונה מאות שלושים ושנים שנה, עדיין הוא כתוב לפי המסורת התימנית, ולאחר שנה זו כבר החלו לשנות ולכתוב לפי מסורת בן אשר.

לדעתי גורם שינוי פתאומי זה, היתה החלטתו הפסקנית של הרמב"ם בפרק ח' מהלכות ספר תורה שלו: 'ולפי שראיתי שיבוש גדול בכל הספרים שראיתי בדברים אלו וכו', ראיתי לכתוב הנה וכו', כדי לתקן עליהם כל הספרים ולהגיה מהם. וספר שסמכנו עליו הוא הספר הידוע במצרים, שהוא כולל ארבעה ועשרים ספרים שהיה בירושלם מכמה שנים, להגיה ממנו הספרים, ועליו היו סומכין, לפי שהגיהו בן אשר, ודקדק בו שנים רבות וכו'".

לגבי הדבר האחרון שהוא כותב, זהו בודאי דבר נכון, אבל הוא אומר "לדעתי", זה לא 'דעתו', כבר גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א כתב זאת, כפי שביארנו בס"ד בשיעורים

היה מארי סעיד עדני, הוא כותב כי הספר שסמך עליו הרמב"ם, עדיין הוא היום במדינת צובא, והיא נקראת חאלב, וקוראים לו "התאג". וכתוב בסופו, אני אהרן בן אשר שהיגהתיו וכו'. ואני ראיתיו וקריתי בו ע"כ. יתכן, כי כל המלה 'תאג', הגיעה אלינו התימנים, מן התאג הזה של בן אשר. כי הם העתיקו ממנו, תורה נביאים וכתובים מוגהים היטב.

לא מצאתי כתוב במפורש, בשום ספר, מתי בדיוק התימנים העתיקו את הספר הזה של בן אשר. אבל מסתבר, שהדבר היה בזמן הרמב"ם. עכ"פ זה נשאר עוד כמה דורות, עד שאחד מצאצאי הרמב"ם כנראה עבר, והוא העביר אותו לארס צובא, והוא נשאר שם עד הדורות האחרונים. עד שבזמנינו, לפני כמה עשרות שנים, העבירו אותו לירושלם. ועשו ממנו צילומים בספרים.

לגבי מה שכתוב בספר 'כתבים', כפי שאמרתי לכם, הוא קצת מוסיף 'נופך' מדמיונותיו. זאת דוגמא של מישחו, שאפילו שלמד אצל המארי, כך לימדו אותו, אל"ף בקמץ א, בכל זאת זה לא עזר. לצערנו, זהו ראש 'דרדעי'. הוא לא מאמין, רק למה שהוא רואה. אם הוא רואה, שכתוב בספר 'אתנחא', הדבר סימן אצלו שרק את זה קראו. הדבר ממש קצת מצחיק... הצמצום שלהם.

אקרא בפניכם את דבריו, למרות שזהו דבר מצחיק ומוזר, כיון שהדברים הללו אינם דברי כפירה. אם אלו היו דברים, אשר אסור לאמרם, לא הייתי אומר אותם. רק בכדי שתבינו, איזה ראש עקום.

וגם אנחנו רואים שחז"ל במשנה ובתלמוד וכו' מביאים כיו"ב את דעת הצדוקים ופירושיהם (שבדו מליבם) בפסוקי התורה, ודוחים אותם. הרי שלא נמנעים מלהזכירם לגמרי. מזה למדתי בס"ד לעניינינו.

הקודמים (ובעוד מקומות). הדבר כבר כלול בדברי מהרי"ץ שהבאנו בשו"ת עולת יצחק [חלק א' סימן י"ד], כי כיון שאנחנו הולכים אחרי בן אשר, אפילו לגבי דברים הפוסלים בספר תורה, ק"ו שנלך אחריו בעניין הנקודות. אם בדבר שהוא מעכב מצד ההלכה, הולכים אחרי בן אשר, ק"ו לדבר שהוא לא לעיכובא. א"כ מובן, שזהו היסוד. וצריכים לדעת, כי הכלל הזה הוא נכון.

הבאתי כאן דוגמא, ישנו לפני תאג שכתב אותו סופר מפורסם, מהרי"ץ זיע"א מזכיר אותו ובעץ חיים חלק א' דף ס"ה עמוד ב', לגבי תרגום מעשה ראובן, שמו הר"ר שלמה בירב מעודד, משנת ה'רנ"ח ליצירה אתת"ט לשטרות. מי שרוצה לראות מה זה תאג, יכול לראות כעת. ומרן שליט"א מראה אותו למשתתפי השיעור, וצילום דף ממנו הובא ע"י מרן שליט"א בתחילת נפלאות מתורתך במדבר חלק שני, בעמ' 14. זהו תאג, אין בו תרגום אונקלוס, אלא רק את ה'מוסרה' מסביב. בצדדים יש את המוסרה הקטנה, ומלמעלה ומלמטה יש את המוסרה הגדולה. הוא היה סופר מומחה, הנקרא בשם רבי שלמה הסופר. היה למהרי"ץ זיע"א את התאג הזה, והוא מעתיק ממנו פיסקא, אשר נמצאת רק בספר הזה.

בסוף התאג, כותב הסופר כך, הכל על תיקון הספר הידוע במצרים, שהוא כולל ארבעה ועשרים ספרים, שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים רבות, כמו שהעתיקו.

בזמן הרמב"ם, הספר הזה של בן אשר, היה בארץ מצרים. בסופו של דבר, הספר לא נשאר במצרים, אלא עבר לארס צובא, היא חאלב, שבארץ סוריא (כמ"ש הרדב"ז בתשובותיו). היום בזמנינו, הוא נמצא בירושלם עיקו"ת. מה שנשאר ממנו. הרוב, נשאר. וראו אותו הרבה תלמידי חכמים, בזמן שהוא היה בארס צובא, כגון רבי אליהו בן חיים בשו"ת הראנ"ח, הוא כותב שהספר הזה נמצא בארס צובא, מדובר על לפני חמש מאות שנה בערך. מארץ תימן,

הוא אומר [בהערה 4] כך, חושבני שהטעמים הגיעו לתימן ראשון ראשון עם יצירתן. תשמעו איך הוא מבין. הוא חושב, ש"ייצרו" באיזה מקום טעמים. עשו בהתחלה אתנחא, וכאשר זה הגיע לתימן, אמרו, טוב, מעכשיו נעשה אתנחא... אחר כך ייצרו זקף, ומכאן ואילך עשו גם זקף. וכן הלאה. כי בודאי סימני הטעמים לא נוצרו בבת אחת, אלא במשך שנים רבות נתפתחו, עד שהגיעו לידי שלמות. ומזה מוכת, שהאתנחא היא הקדומה ביותר בין הטעמים.

איזה מוח מעוות. אתם מבינים? ככה זה הראש שלהם. כביכול, בכל פעם "המציאו" איזה טעמים, עד שבסופו של דבר יש לנו את כולם. במשך הזמן, המשיכו את זה. האם אתם מבינים, עד היכן הדברים מגיעים?

אגיד לכם משל, למה הדבר דומה. בכדי להסביר זאת. כי האמת, איך אפשר להבין את זה?

אנחנו אומרים, שזאת טעות. זה לא נכון. בכל הדורות, היו את כל הטעמים, מן ההתחלה ועד הסוף. כולם. אלא מאי, הדורות הראשונים היו בקיאים ומומחים, וזכרו וידעו וניגנו את הכל בע"פ. כפי שכל התורה, באה אליהם בע"פ, גם את זה קראו בע"פ.

להמחיש זאת, אתן דוגמא לכך. כידוע ישנם ספרי תורה, שעושים בהם סימנים, עם מסמר. כגון, אתנחא, זקא, סוף פסוק. מדוע עושים רק אותם? וכי רק את זה קוראים בספר תורה? אלא מאי, זה בשביל הקורא, או החזן. כי אם הוא יודע היכן סוף פסוק, או היכן האתנחא, אזי כל הפסוק מסודר לו, הוא כבר לא יתבלבל. וה"ה לגבי שלשלת. הדבר עוזר לו, שלא יתחלף להם בגלל פסוק דומה לו. כי באלו עלולים יותר לטעות. ועל ידיהם נזכרים בכל. כן הדבר הזה בנדון דידן. א"כ, בדורות הראשונים, הם ידעו את הכל, וכאשר ירדו הדורות, אמרו, טוב, נעשה את האתנחא, כי כך לכל הפחות זה

מזכיר את המסורת. ולאחר מכן, עשו את הכל. אבל לא שזה לא היה.

נלע"ד בס"ד כי זאת דוגמא טובה, בכדי לקבל הבנה לגבי המושג הזה. דהיינו, היה להם את הכל במסורת, ועקב התמעטות הדורות, מצאו לנכון לסמן דברים מסויימים. ע"י שאתה מסמן לקורא, היכן האתנחא, ואיפה סוף פסוק, ממילא כל הפסוק מסתדר לו. הפסוק מיושב. וממילא הוא קורא את הכל, לפי מה שהיה.

אם דבריו דלעיל הוא וזולתו, נכונים ומושלמים, נמצא כי לשיטת הטעמים הבבלית הקדומה שישנם כל הטעמים המעמידים והמפסיקים חוץ מן המשרתים כמו שהבאתי לשעבר, לא נמצאו שרידים בתימן גופא, בספרים הקדומים, שהרי לא היה בהם רק אתנחא (וזקף). ואם כן לא יהא זה אלא סייעתא וחיוזוק, למה שאין אנחנו מבדילים ביניהם, בזה שקוראים כל המשרתים כאחד, בבת אחת, שגם אצלם כך. ולעולם עדיין יש חילוק בינינו לבינם. אבל מי יודע, אולי כן היו, אלא שאותם ספרים ספו תמו, אי נמי עדיין לא נתגלו לנו ולא נתפרסמו? והמקום ברוך הוא יאיר עינינו בקרוב, אכ"ר.

לא הבאתי לפני הציבור דברי בלע זלזול וליצנות הכתובים שם בדף 937 לגבי טעמי אמ"ת, שהם לפי חלומותיו יצירת ציורים עקודים נקודים ושרטוטים ע"י נקדנים וכו'. כמה סמיות עיניים יש בזה וכו"ב, סגירת עיני השכל, שלא להביט יותר ממה שכתוב, רק לראות ארבע אמות סביבותיו ותו לא. הא כיצד תופס דברים בשטחיותם וכו'. עושה עצמו כשליח ציבור של-כל-התימנים, ולא היא, רק הם השקפותיו ודעותיו העצמיות ואכמ"ל.

דרך אגב, לפני כן [בעמ' 932], הוא שואל שאלה כדלקמן. הרי כידוע, בניקוד הבבלי, דהיינו בניקוד העליון, אין שוא נח, אלא רק שוא נע. לכאורה, ישנה בכך תועלת, בכדי להקל על הקורא. אבל, הוא הולך יותר רחוק מכך.

ממשיך הרמב"ם ואומר, ולא פסקו ישראל מלהישמר בזה, והיו אגרותיהם וחיבורי חכמותיהם וכתבי חול שלהם בכתב עברי לבד, ולכן תמצא חרות תמיד על שקלי הקודש דברים של חול בכתב עברי, ולא תמצא כלל אות אחת מזה בכתב אשורי בדבר משאריות ישראל, לא בחריתת מטבע ולא בחריתת אבן, אלא כל זה בכתב עברי. כידוע, ישנו כתב עברי, מה שנקרא הכתב השומרוני, המובא בגמרא במסכת סנהדרין ודף כ"א ע"ב, כתב ליבונאה.

כותב הרמב"ם, ובגלל זה העניין, שינו הספרדיים כתבם, ונתנו לאותיות צורות אחרות, עד שנעשה כאלו כתב אחר, כדי שיהיה מותר להשתמש בו בדברי חול. לדבריו, הספרדים שינו את הכתב, הם לא כתבו דברי חולין שלהם בכתב המרובע, אלא עשו להם צורת כתב אחר.

אינני יודע, מדוע הרמב"ם כותב שזה 'הספרדיים', כי לפי מיטב ידיעתי, בכל העולם היה כך. גם אצל האשכנזים, בדורות הראשונים. אם הם לא כתבו סת"ם, אלא ספרי קודש אחרים, הם כתבו אותם בכתב אחר, הנקרא כתב רש"י. או בזמנינו, יש את הכתב הרהוט.

כתב רש"י והכתב הרהוט, הם בעצם דומים לכתב הקודש, רק שהם קצת משונים. מי שיבדוק ויעיין, יראה שהכל בנוי ומסודר על פי הכתב האשורי, אפילו האל"ף והצאד"י והשי"ן וכו'. אמנם, כותבים בהם יותר מהר. אבל לא עשו זאת, רק בגלל המהירות. לא עשו זאת, רק בשביל שלא יצטרכו לדקדק בכל ריבועי האותיות, ליישרם מכל הכיוונים. אמנם לכאורה, זהו כתב יותר מהיר, וקל לכתוב כך היכן שאין צורך לדייק ולכתוב כתב מרובע. אבל הרמב"ם אומר, כי בכוונה עשו זאת, המציאו את זה, בכדי שיהיה מותר להשתמש בו בדברי חול.

הוא כותב [בהערה 3] כך, ובאמת קשה להבין את תפקידו [של שוא נח], ומדוע התיבה 'בס' בלי נח, ו'בך' עם נח. שמעתם? למה אתה עושה כא"ף פשוטה, עם שוא? מה ההבדל, בין 'בך', לבין 'בס'? אם זה שוא נח, אז תעשה גם במלה 'בס' שוא נח? למשל, במלה 'בראשית', מדוע אינך עושה שוא נח באות תי"ו? ומדוע בחרו לנח, צורת שוא דוקא, ולא צורה אחרת. ואיזה זיקה יש לו עם השוא. זאת השאלה. בעצם, השאלה היא לפי השיטה הטבריינית. אחדד את השאלה, ועל ידי כך אני רוצה לענות בעצם על השאלה שהזכרנו מקודם, איך זה שניתן לנו ע"י משה רבינו בהר סיני את צורת הטעמים, ובכל זאת אנחנו מוצאים שבמשך הדורות יש ניקוד בבלי, ויש ניקוד ארץ ישראלי? מה הפירוש? איך זה יכול להיות? מה נפשך. הרי ישנו ניקוד, ממש רבינו ע"ה?

את אותה השאלה אפשר לשאול, למה יש לנו את כתב רש"י, או כתב רהוט? הרי ישנו כתב מרובע, אשר ניתן למשרע"ה מהר סיני. א"כ איך זה שיש לנו פתאום כתבים אחרים? מה קרה?

את התשובה לכך, כותב רבינו הרמב"ם [תשובות הרמב"ם סימן רס"ח דף 513] וז"ל, ממה שחייבים אתם לדעתו, שזה הכתב, ר"ל כתב אשורי, הואיל ובו ניתנה תורה, כמו שנתברר, ובו נכתבו לוחות הברית, מגונה להשתמש בו חוץ מאשר בכתבי הקודש. לדעת הרמב"ם, בכתב האשורי אשר כותבים בו את הס"ת, אסור להשתמש בשום דברי חולין, רק לדברי קודש. לא נפסק כך להלכה בשלחן ערוך, אבל המדקדקים חוששים לשיטת הרמב"ם. למשל, בהזמנה לחתונה, ישנם הרבה אנשי מעשה, החוששים לכך שההזמנה תיזרק, לכן הם כותבים זאת בכתב רהוט, ולא באותיות מרובעות. כי לשיטת הרמב"ם, בכתב הזה ישנה קדושה, הוא ניתן למשה רבינו בהר סיני, ויש בו רמזים ועניינים. לדעתו, אין להשתמש בכתב זה, לדברי חולין.

אכן בסופו של דבר, כותבים בהם גם דברי קודש, כגון פירוש רש"י, או ספרים אחרים הכותבים בכתב רש"י. למה זה נקרא כתב רש"י? וכי רש"י עצמו כתב בכתב הזה? כנראה שלא. זה לא בגלל שרש"י כתב בכתב הזה. אלא, שבזמן המצאת הדפוס, לפני חמש מאות שנה בערך, הדפיסו את החומש, ועשו את רש"י בתורת פירוש למטה, ובכדי שלא יהיה אותו הכתב, על מנת שיהיה הבדל ביניהם, הדפיסו את פירוש רש"י בכתב אחר. לכן מאז אומרים, שזה 'כתב רש"י'. אבל אין הכוונה, שרש"י כתב אותו. אלא הכוונה, כתב של פירוש רש"י. לכן הם ייחסו אותו לרש"י. כתב רש"י, זה כמו כתב אשורי, כעין הכתב המרובע שבס"ת, רק שהוא קצת משונה בכל מיני שינויים. אבל רואים, כי בעצם זה קשור ומחובר עם הכתב האשורי. אם כן יוצא, שיש לנו כמה כתבים. דהיינו, המציאו כתב.

לכן על פי זה חושבני, כי מה שניתן למשה רבינו בסיני, זאת השיטה הטבריינית. כפי שאמרנו, אהרן בן אשר, ועוד מחכמי ארץ ישראל, בעיר טבריה, עסקו במסורת, וזה היה עיקר עסקם, איש מפי איש עד עזרא הסופר. הם היו בקיאים מאוד מאוד במקרא. הם מסרו את המסורת האמיתית, המקובלת בעם ישראל. כנראה, באחד הדורות הראשונים, ידעו שיש את הניקוד הקדוש הזה, ורצו להשתמש בו לדברים אחרים, לכן אמרו, נמציא משהו אחר, שלא יהיה אותו הדבר, כיון שזה משהו קדוש במיוחד, יש בזה עניינים וסודות ורמזים, אנחנו נמציא ניקוד אחר.

ממילא מובן, כיצד נהיו עוד ניקודים אחרים. הניקוד האמיתי, מה שניתן למשה רבינו בסיני, אם בע"פ ואם בכתב, הצורות האלה, אלו הצורות שמנקדים כיום בספרים, שזהו הניקוד המורכב והמושלם ביותר. הניקודים האחרים, הם יותר פשוטים.

בסופו של דבר, אבותינו נע"ג קיבלו את שיטת בן אשר, כיון שהם ראו שזאת האמת, שזה הכי

מקורי ומדויק. לכן, הם קיבלו זאת ברצון. בנ"ד לא צריכים להגיע, לכלל של 'קבל האמת ממי שאמרה'. כיון שהדבר נתגלה לנו, אזי אדרבה, הם שמחו לקבל זאת.

ולגבי השאלה שלו, למה צריך להיות שוא נח? התשובה לכך, פשוטה מאד. השוא נח, אינו מיותר, כפי שהוא חושב. הדבר אינו נכון בכלל. לגבי מה שאתה שואל, מה הקשר בין שוא נח לשוא נע, הדבר פשוט מאד, כיון שישנן הרבה מלים, שהן נקראות כמעט אותו הדבר, אלא שזה שוא נח וזה שוא נע. למשל, ישנה מלה 'רַבְבוֹת', רַבְבוֹת אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל [במדבר י', ל"ז], ויש רַבְבוֹת אֶפְרָיִם [דברים ל"ג, י"ז], שוא נח. אותו הדבר, 'עַרְבוֹת', 'וערבות'. למרות שבעצם, זאת אותה המלה. לכן מובן, מדוע צריך שוא נח ושוא נע. זה לא להמציא לזה משהו אחר, כי זה בעצם אותה המלה. עוד למשל, את המלה 'רחמיך', כותבים עם האות יו"ד. 'השוב כי לא כלו רחמיך'. איך אני אדע, לפי הניקוד העליון, לקרוא זאת? אולי צריך להוציא את היו"ד במבטא, דהיינו שזה 'רַחֲמֶיךָ'? איך אדע, כיצד לבטא זאת?

וכן למשל, המלה 'זבניך', אולי זה 'זַבְנִיךָ'? לפי הניקוד העליון, אי אפשר לדעת זאת. רק לפי מסורת בע"פ, אם מישהו ידע איך קוראים. אבל מתוך הספר, אי אפשר להבין זאת. אולם לפי הניקוד התחתון, הדבר ברור. כי אם זה היה 'זַבְנִיךָ', היו מסמנים אותו.

שאלה מהקהל: אבל ההוא מדבר על שוא נח בסוף התיבה?

תשובת מרן שליט"א: נכון. גם על זה. כעת אסביר זאת.

לגבי השוא נח בסוף המלה, ישנן הרבה מלים, כגון 'ואמרתי', הרי אין אות ה"א בסוף, אז עושים קמץ. וישנה מלה, 'אֶמְרָתִי'. אם לא תסמן שם שוא נח, אני עלול לטעות, לא אדע מה כתוב כאן, האם 'אֶמְרָתִי' או 'אמרתי'. דוגמא

יתביישו לשאול בעת. לא הביישן למד, ואני מקווה שאינני קפדן.

שאלה מהקהל: למה עברו לניקוד אחר, ולא המשיכו עם הניקוד שהיה להם?

תשובת מרן שליט"א: הם עברו לניקוד אחר, בגלל שראו שהניקוד של בן אשר הוא הניקוד האמיתי אשר ניתן למשה רבינו בסיני, והוא המושלם ביותר.

שאלה מהקהל: למה ומתי היו צריכים להמציא ניקוד בבלי?

תשובת מרן שליט"א: המציאו זאת אז, כפי שאמרנו, כמו שגם המציאו כתב אחר. זהו חידוש, זאת השערה שעלתה לי היום, או אתמול. ברוך ה' יום יום. תירוץ נפלא הנראה אמת בס"ד. בכך מתורצת השאלה. המציאו את הניקוד הזה. מלכתחילה, זה לא נועד בשביל קודש, כמו שכתב רש"י מלכתחילה לא יועד בשביל קודש, ובסופו של דבר הוא משמש גם לקודש. המציאו ניקוד אחר, כיון שידעו שבניקוד הרגיל יש קדושה, יש בו סודות גדולים, לכן עשו ניקוד דומה בחלקו ושונה בחלקו, בכדי להשתמש בכך לדברי חולין, כאשר רצו לנקד מכתבים וכדו', מכתבים של דברי חולין שהם שלחו, אשר היה אפשר לטעות ולא לדעת מה כתוב כאן, 'לך' או 'לך', אז עשו ניקוד. אבל הם לא רצו לעשות ניקוד ממש כפי שישנו בתורה, כפי שנמסר למשה בסיני, לכן הם עשו משהו דומה.

שאלה מהקהל: בספרי הקודש, לא היה צריך לשמור על הניקוד שנמסר בסיני?

תשובת מרן שליט"א: בסופו של דבר, השתמשו בכך גם לספרי הקודש. אכן, השתמשו בכך, אבל זה היה בשלב השני. בשלב הראשון, רק לחול. בדיוק כמו בכתב, שבחומשים לא תמיד כתבו מרובע. רק בספר תורה. בשלב השלישי, חזרו למקור, ואז הדבר נתקבל על הכל. טוב ששאלת, כי אולי הדבר היה קצת חסר.

נוספת, הנה שמתיך למורג חרוץ חדש וישעיהו מ"א, ט"ו. עושים שוא נח, בסוף המלה 'שמתיך'. הוא טוען, שזה מיותר. אבל הקורא עלול לטעות, אולי זה 'שמתיך'? הרי זה דומה?

וכן בפרשה שקראנו השבת, ועתה הנה אשתך קח ולך ובראשית י"ב, י"ט. עושים שוא נח, במלה 'לך'. אם לא היה הניקוד, הקורא עלול לחשוב כי אולי חסר כאן הניקוד, וצ"ל 'קח ולך', ו'לך'. אם כן, כיון שישנן מלים דומות, 'כגון' ו'לך', שמנקדים זאת בקמץ, ויש 'לך' שזה בשוא נח. לכן, אני צריך לעשות חילוק, להבדיל באופן ברור לקורא, שזה שוא וזה קמץ. ממילא יוצא, שישנה תועלת בכך.

לא לחנם, בניקוד התחתון, שזאת השיטה הטבריינית כפי שאמרנו לעיל, התקבלה בכל עם ישראל, וגם חכמי תימן נע"ג קיבלו אותה כבר מלפני כשמונה מאות שנה, ולפי מה שהוא בעצמו מגלה לנו, לפי מה שהוא בדק, וכנראה הדבר נכון, אני מקוה שלא טעה ולא התבלבל, שהראשונים שעשו זאת היו חכמי צנעא, במחוזות האחרים בתימן זה נכנס יותר מאוחר. כיון שרואים ספרים שזה עוד לא התקבל אז, הראשונים חכמי צנעא קיבלו את שיטת בן אשר, ולאט לאט הדבר נתפשט ונתקבל בכל רחבי תימן, בעיקבות דברי הרמב"ם.

והם צדקו, כיון שלבן אשר היתה המסורת האמיתית. ממילא, הדבר מוסבר. גם על ידי זה ישנו סגול, אפילו שבעצם בעבר לא היה לנו את הסגול, אבל כפי שאמרנו בשיעור הקודם, הקריאה האמיתית של סגול, מי שרוצה לדייק, זה לא בפתח גמור, אלא בפה הפתוח מן הצדדים, כפי צורת הסגול. [מרן שליט"א מדגים זאת. העורך].

זאת התועלת, של שיטת בן אשר, אף לגבי כל העניין הזה.

אם ישנם כאן אנשים, אשר עדיין חסר להם את ההקדמות, אם הדברים לא ברורים להם, שלא

תשובת מרן שליט"א: יפה. נכון. הדברים דומים. מנצפ"ך צופים אמרו, שכחוס וחזרו וייסדום.

שאלה מהקהל: לכאורה, אם בסוף הפסוק, אני אכתוב קמץ, אני אדע שזה 'לך', ואם לא אכתוב קמץ, אדע שזה 'לך'?

תשובת מרן שליט"א: זה כפי שעושים, דגש ורפה. שני סימנים, אחד לדגש ואחד לרפה. אשאל אותך שאלה. מדוע בספרים המדויקים, אתה רואה שעושים נקודה באות שיש בה דגש, וכאשר אין דגש עושים קו למעלה, שהוא סימן רפה. למה? לכאורה, אל תעשה. הרי בספרים הרגילים, לא עושים את הקו העליון מעל האות הרפה. למה אנחנו עושים זאת? אלא התשובה היא, ראשית אולי הסופר טעה ושכח, אולי הוא דילג על כך. או לפעמים ישנם ספרים ישנים ומטושטשים, ולא יודעים בבירור האם יש שם דגש. ועוד, שמא הקורא לא ישים לב לכך. ואולי לפי ההבנה הוא יחשוב ויתעורר שאולי צריך להיות כתוב אחרת. לכן כאשר עושים לך קו מעל האות הרפה, בטוח שאין כאן טעות. עשו דבר, שיהיה ברור ונראה, לצורך הקריאה. שלא תחשוב, אולי ישנה כאן שכחה, או שהדבר נעשה בשגגה. כיון שישנן מלים דומות, המנוקדות אחרת, כגון 'שמתיד' או 'שמתיד', הקורא עלול להתבלבל. אותו הדבר לגבי 'נתתיד', או 'נתתיד'. וכל כיו"ב. א"כ כאשר הוא רואה שוא, הוא כבר לא יטעה.

שאלה מהקהל: אז אותו הדבר, גם באמצע המלה?

תשובת מרן שליט"א: נכון. כפי שאמרנו לעיל. לדוגמא, איך אדע לקרוא, בלי שוא נח, את המלה 'נאדרי', שבפסוק **נֶאֱדָרִי בַּפֶּחַ** [שמות ט"ו, ו']? כיצד אדע, האם זה 'נאדרי' בשוא ששומעים את האל"ף, או 'נאדרי' והאל"ף נעלמת? אם לא היה שוא, הייתי קורא 'נאדרי' באופן שהאל"ף בלתי נשמע. כגון שהוא במלה

'בראשית', 'חטאת', וכדומה. וכן, 'זיאדיר', **יגְדִיל תֹּרָה וְיִאֲדִיר** [ישעיהו מ"ב, כ"א], אם לא היה שוא נח תחת האות אל"ף, לא הייתי יודע כיצד לקרוא נכון. וכן, 'תאזור', **תִּאָזֹר מִתְּנִיךְ** [ירמיהו א', י"ז], האל"ף בשוא נח. אם לא היה שוא נח, הייתי קורא 'תאזור'. האל"ף אינה יוצאת במבטא. ישנה תועלת עצומה, מהשוא נח. הדבר ברור. וזה כנראה, שרק חכמי טבריה ידעו, שהם היו כפי שכתוב בספרים, כגון במחברת התיגאן, בקיאים במקרא יותר מכל עם ישראל. ממילא מובן, שהיה להם קבלה נאמנה, ולכן נתקבלה השיטה שלהם. וכפי שאמרנו, שגם עפ"י הזוה"ק ובתיקוני הזוהר, יש בזה סודות נפלאים. מובן שזה שרשי ומקורי ביותר.

דוגמא נוספת, איך נדע אם להוציא את הה"א בתיבות 'פדהאל', 'גמליאל בן פדהצור'? הרי רק ע"י השוא הנח שיש בתיבת פדהאל, משא"כ בתיבת פדהצור שאין שוא כלל, עיין חלק הדקדוק למהרי"ץ בפרשת בהעלותך [במדבר י', כ"ג]. כיוצא בזה תיבת טהרה, וכיוצא בה.

שאלה מהקהל: אבל אם הניגון הטברייני הוא בעצם בא לסייע לקורא, אבל הניקוד הבבלי יותר נראה מקורי מצד עצמו?

תשובת מרן שליט"א: זה לא בטוח. אולי נדמה כך מבחינה שטחית, או מפני דעות מוקדמות. כפי שאמרנו, אדרבה הניקוד הטברייני, נראה כי הוא זה שניתן למשה בסיני. והמציאות היא, שזה נתקבל בכל עם ישראל בסופו של דבר. זה גם אומר 'דרשני'. אבל גם מבחינת הקורא, זה לא יכול להיות. אם יש רק פתח, לא ימציאו פתאום סגול. וכי הם ימציאו משהו נוסף חדש? יותר מסתבר, לגבי הניקוד הבבלי, שנשכח מהם הסגול, בגלל שהוא דומה וקרוב מאד לפתח. א"כ הניקוד הטברייני הוא יותר מחדד, הוא יותר מורכב ומושלם. גם מבחינת הביטויים, ועוד הרבה מעלות שיש לו.

בְּשִׁפְחָתָךְ [מלכים ב' ד', ט"ז]. העירו לו כמה זקנים, תלמידי חכמים, אני מדבר לפני שבע עשרה שנים בערך, העירו לו בקול, 'אל אדוני'. הוא לא הבין, מה הם רוצים? ודוקא הוא היה דייקן.

תשובת מרן שליט"א: אמרו לו כך, בכדי שיבין את ההבדל, בין 'אל' בלשון שלילה, לבין 'אל'.

הרב משה רצאבי שליט"א: כן. הם העירו לו, והוא לא הבין מה הם רוצים.

תשובת מרן שליט"א: יפה. הדבר חשוב מאד. ומה לגבי ה'אל' השני, 'אל תכזב'? גם העירו לו?

הרב משה רצאבי שליט"א: רק בראשון הם הדגישו לו. אולי בגלל שבזה אפשר לטעות.

תשובת מרן שליט"א: כוונתם לפתוח היטב בפה את ה'אל' בפתח. אבל רק במלים בודדות הדגישו זאת. בל"נ ארחיב על נושא זה בהזדמנות.

שאלה מהקהל: לגבי הפסוק **וְטַבְלַת פָּתָךְ** ורות ב', י"ד, למה צריך שוא נח באות תי"ו? הרי גם אם לא היה שוא נח, היינו אומרים 'וטבלת'?

תשובת מרן שליט"א: אולי היו קוראים 'וטבלת', כמו 'אמרתי'. כיון שישנן מלים דומות, לכן כתבו זאת. הרי כותבים את המלה, אותו הדבר. בכדי לחדד את ההבדל, צריך את הניקוד. אולי בפסוק שהבאת, כיון שהמדובר לגבי רות, אז בטח לא היו אומרים 'וטבלת', כי מובן שצריך להיות לשון נקבה. אבל, זאת כבר שיטה, ולא פלוג. ניקדו כבר את הכל, לפי השיטה הזאת.

שאלה מהקהל: איך אלה שקיבלו את הניקוד הטברייני, לא ידעו את מבטא הסגול?

תשובת מרן שליט"א: למה אתה שואל רק על זה? מדוע אינך שואל, כיצד הספרדים לא יודעים את ההבדל בין קמץ לבין פתח? ולמה

המשך השאלה: אבל מרן שליט"א אמר שקריאת הסגול כמו פתח, הוא המקורי?

תשובת מרן שליט"א: חכה רגע. לא. תלוי על מה המדובר. כאשר אני אומר 'מקורי', אני מתכוון אצלינו התימנים. כשאני מסביר את התימנים, למה הם לא מבטאים כך את הסגול, אני אומר כי הדבר מפני שבניקוד הבבלי זה לא היה להם. גם כאשר בא אליהם הניקוד הטברייני, מי ילמד אותם לבטא את הסגול? בסופו של דבר, הרי כיום אף אחד בעולם כמעט לא יודע לבטא את הסגול, חוץ מבודדים. כפי שאמרתי מקודם, לגבי ביטוי הסגול המקורי. אולי צריך להאריך על כך בהזדמנות אחרת בל"נ. אצלינו, זה המקורי. כפי שהיה במקור. אבות אבותינו, קראו לפי הניקוד הבבלי. אם יש לי על כך שאלה, אני אומר, טוב, מה לעשות, כך הם קראו, כי זה מה שהיה להם. אז גם כאשר בא אליהם הניקוד הטברייני, אמנם הם קיבלו אותו, אבל הם לא יכלו לבטא דבר שלא לימדו אותם. מי ילמד אותם, איך לקרוא את הסגול? לכן, רוב הציבור קורא את הסגול כמו פתח, כי כך היה בעבר. אבל מי שירצה לדייק, וגם בעבר כך היו קוראים מעט מן הדייקנים, לפי מה שמעיד האבן ספיר, שהם היו קוראים את הסגול עם פה סגור קצת. [מרן שליט"א מדגים זאת. העורך]. זה קרוב, אבל לא ממש אותו הדבר. אבל רובם ככולם, לא עשו זאת, כיון שלא היתה להם מסורת על זה. רוב הציבור, המשיכו כפי שהיה בעבר. לא בגלל שהם רצו כך, אלא כי לא יכלו אחרת. אם כן, כאשר אי אומר שהניקוד הבבלי הוא 'המקורי', הכוונה מקורי אצלינו התימנים, אבל לא שהוא המקורי לפי האמת. כי לפי האמת, הניקוד הטברייני הוא המקורי, הוא ניתן למשה בסיני.

הרב משה רצאבי שליט"א: אני יכול להעיד על כך, לגבי הסגול והפתח, שכך עושים הדייקנים. בבית כנסת בירושלם עיקו"ת, לפני הרבה שנים, היה חתן שעלה להפטרה, והוא קרא את הפסוק, **אֵל אֲדֹנֵי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֵל תִּכְבֹּד**

עושים את הצירי ואת הסגול אותו הדבר? כיצד המציאו האשכנזים משהו? אלא, בעוה"ר, בגלות, הדבר נשכח. אבל אני אומר, כי ב"ה יש לנו עדות מתוך ספרי הקדמונים, איך צריך להיות ביטוי הסגול. אמנם במציאות, רוב עדות ישראל כיום, אינם עושים זאת. יש קצת בודדים, היודעים להבדיל בין סגול לבין פתח. אולם צריך לדבר על כך באריכות באופן נפרד. רובם ככולם כיום, לא יודעים לקרוא צירי וסגול. התימנים, אשר עושים את הסגול כמו פתח, לכל הפחות יש להם מקור, כי כך זה בניקוד הבבלי. כך זה בהרבה מן הספרים שלהם, עד הדור האחרון, כידוע. אבל בעדות האחרות, יש להם בספרים סגול, ויש צירי, והם בכל זאת לא מבדילים ביניהם. האשכנזים המציאו, שעושים את זה 'א'. הוסיפו הברה. וחולם 'אוי'. שזה ג"כ דבר אשר אינו מתקבל על הדעת. הדבר לא יתכן, ולא מתאים לכללי הדקדוק, שאם כן כיון שזה "מפיק", צריך לבוא דגש בבג"ד כפ"ת. והרי אין דגש, גם בספרים שלהם עצמם. והספרדים, עושים כזאת בדרך כלל אותו הדבר. הדבר נשכח מהם. אבל לפי הספרים רואים, שהיה הבדל בעבר ביניהם. והדבר נשכח, כפי שנשכחו עוד כמה דברים. רבים מהם לא מבדילים בין האות טי"ת לאות תי"ו, ובין האות כא"ף לאות קו"ף. וכיו"ב. למרות שכולם מודים, שצריך להיות הבדל ביניהם.

שאלה מהקהל: לפי זה, בפסוק **פֶּלַגִּיא יִנְשֵׂא** וישעיהו מ', ד', צריך להוציא את האות יו"ד בפה.

תשובת מרן שליט"א: לפי הניקוד הבבלי, אולי צריך להוציא. מסתברא שניקדו זאת כאן בפתח גיא. אבל לפי הניקוד הטברייני, לא צריך להוציא, כי זה סגול.

שאלה מהקהל: אבל כולם קראו כך, 'גיא', לא קראו לפי הטברייני.

תשובת מרן שליט"א: קשה לדעת, האם שינו זאת, או שלא.

שאלה מהקהל: אבל רובם ככולם קראו כך, 'גיא'.

תשובת מרן שליט"א: אגיד לך מדוע. אקרא לך את הפסוק, ותגיד לי מה אני קורא. כל גיא ינשא. לא הוצאתי את היו"ד במלה 'גיא', אבל זה נשמע כך, בגלל האות יו"ד שבאה במלה שאחרי כן, 'ינשא'. אין מכך כל הוכחה.

התפילה לאחר הלימוד, חובה. מוֹדִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שְׁשֻׁמָּתָ חִלְקֵנוּ מִיִּשְׁבֵּי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וכו'.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר,

נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן שליט"א, וכן באמירת "מי שבידך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.
נא לתאם זאת לפני השיעור.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ב"ה כל משאלות ליבם לטובה. אבי"ר.